

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ВПЛИВ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СТРУКТУРУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент II курсу, групи 672-2
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Захарук Дмитро Ігорович _____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Марич Максим Григорович _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

АНОТАЦІЯ

Захарук Д.І. Вплив процентної політики на структуру фінансових ресурсів комерційного банку. Рукопис.

У магістерській роботі визначені теоретичні та організаційні основи процентної політики комерційного банку. Поданий механізм формування та реалізації ефективної процентної політики та визначені фактори впливу на процентну політику банку. Проаналізовані сучасні тенденції процентної політики банківських установ України та зроблений аналіз структури та динаміки депозитних та кредитних операцій АТ «Ощадбанк». Визначені шляхи удосконалення процентної політики банківських установ.

Ключові слова: комерційний банк, процентна політика, депозити, кредити, процентні ризики.

ANNOTATION

Zakharuk D.I. The influence of interest policy on the structure of financial resources of a commercial bank. Manuscript.

The master's thesis defines the theoretical and organizational foundations of the interest policy of a commercial bank. The mechanism of formation and implementation of an effective interest policy is presented and the factors affecting the bank's interest policy are determined. The current trends in the interest policy of banking institutions of Ukraine were analyzed and the structure and dynamics of deposit and credit operations of JSC «Oschadbank» were analyzed. Ways to improve the interest policy of banking institutions have been identified.

Key words: commercial bank, interest rate policy, deposits, loans, interest rate risks.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д.І. Захарук
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	7
1.1 Економічна сутність та значення процентної політики банку.....	7
1.2 Механізм формування та реалізації ефективної процентної політики банківською установою.....	14
1.3 Систематизація факторів впливу на процентну політику банку..	20
Висновок до 1 розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	26
2.1 Сучасні тенденції процентної політики банківських установ України.....	26
2.2 Аналіз структури та динаміки депозитних та кредитних операцій АТ КБ «Ощадбанк».....	41
2.3 Формування та реалізація процентної політики АТ КБ «Ощадбанк».....	42
Висновок до 2 розділу.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	49
3.1 Підвищення ефективності депозитних та кредитних операцій як основа вдосконалення процентної політики АТ КБ «Ощадбанк».....	49
3.2 Стратегія управління процентним ризиком.....	58
Висновок до 3 розділу.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Основною соціально-економічною функцією комерційних банків є фінансове посередництво, зміст якого зводиться до переміщення грошей від суб'єктів, що мають надлишок коштів, до тих суб'єктів, які їх потребують. Виконуючи цю функцію, банки отримують дохід у вигляді відсотків, що дозволяє їм розвиватися. У свою чергу, ефективність посередництва значною мірою визначається можливістю розміщення ресурсів за процентними ставками, що перевищують ставки запозичень. У зв'язку з цим дослідження формування процентної політики банків має велике значення для вдосконалення практики банківської діяльності в умовах ринкової економіки.

В економічній літературі часто розкриваються питання щодо поняття та ролі позичкового відсотка, проте дослідження сутності поняття та змісту процентної політики банку зустрічаються рідше. Але варто відзначити авторів, чії праці присвячені цій темі: О.І. Лаврушина, О.В. Шевцова, Я. Сінькі, П. Роуз, Л.В. Коваленко, С.В., Кузнецова, Є.В. Остропольська, В.В. Науменкова, І.В. Сало та ін. Проте, незважаючи на наявні наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених, існує потреба у подальшому теоретичному дослідженні та розробці питань формування процентної політики комерційного банку в умовах нестабільного фінансового середовища.

Метою роботи виступає дослідження теоретичних та практичних аспектів формування та реалізації процентної політики банку.

Поставлена мета зумовила вирішення наступних завдань:

- визначити економічну сутність та значення процентної політики банку;
- охарактеризувати механізм формування та реалізації банківськими установами ефективної процентної політики та охарактеризувати кожен її елемент;
- виявити та систематизувати фактори впливу на процентну політику

банку;

- надати загальну фінансово-економічну характеристику АТ КБ «Ощадбанк» за період 2018 – 2022 роки;

- вивчити організаційні основи формування та реалізації процентної політики в АТ КБ «Ощадбанк»;

- за системою показників оцінити ефективність реалізації процентної політики АТ КБ «Ощадбанк»;

- запропонувати напрями вдосконалення процентної політики банку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації процентної політики банку.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні основи механізму формування та реалізації ефективної процентної політики банку в АТ КБ «Ощадбанк».

У процесі дослідження використовувалися такі методи дослідження: теоретичне та логічне узагальнення, системне оцінювання та аналіз, вибірка, порівняння, групування, методи графічного представлення даних, методи горизонтального та вертикального аналізу, коефіцієнтний та статистичний методи. Інформаційною базою дослідження є діючі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність банків (постанови, положення та інструкції НБУ), статті зарубіжних та вітчизняних економістів у спеціалізованих економічних виданнях, матеріали досліджень та публікації НБУ, електронні ресурси, підручники, фінансова та статистична звітність АТ КБ «Ощадбанк», внутрішні положення банку.

Інформаційну базу роботи складають законодавчі та нормативно-правові акти щодо реалізації процентної політики, практики функціонування банківської системи України, зведені статистичні та оперативні матеріали Національного банку України, офіційні сайти Національного банку України та Ощадбанку, вітчизняна та зарубіжна монографічна література, періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та

практичному вирішенні комплексу питань щодо вдосконалення механізму реалізації процентної політики банку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані банківськими установами в процесі вдосконалення процентної політики та відносин між банками та клієнтами. Магістерське дослідження складається з вступу, трьох розділів по темі дослідження, висновків до кожного з розділу, загальних висновків по темі, списку використаних джерел та додатків.

Основні результати магістерського дослідження були висвітлені на IV міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах» (24 жовтня 2023 року, м. Полтава). Основні положення, висновки та результати дослідження опубліковано в наукових працях обсягом 0,12 друк. арук.

У 1 розділі висвітлено теоретичні та організаційні основи процентної політики комерційного банку.

У 2 розділі проведений аналіз сучасних тенденцій розвитку процентної політики банківських установ України та АТ «Ощадбанк» за 2018-2022 роки.

У 3 розділі визначені шляхи вдосконалення процентної політики банківських установ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1 Економічна сутність та значення процентної політики банку

Сьогодні основною функцією банку є фінансове посередництво, а саме передача грошових потоків від суб'єктів, які мають надлишки коштів, до суб'єктів, які їх потребують. Виконуючи цю функцію, банки отримують дохід у вигляді відсотків, що сприяє їх розвитку. Ефективність посередництва значною мірою визначається правом розміщення ресурсів за ставками, що перевищують ставки запозичень. Важливе значення в регулюванні банківської діяльності має також процентна політика. Це досить складний інструмент. Основні принципи побудови шкали відсоткових ставок мають базуватися на ринковій ситуації щодо попиту та пропозиції кредитних ресурсів, залежати від термінів зберігання, суми вкладів, рівня інфляції. Наведені аргументи зумовлюють актуальність питання формування процентної політики банків.

При розгляді механізму формування та реалізації процентної політики банку особливого значення набуває дослідження сутності поняття «процентна політика».

Визначаючи сферу дослідження, варто підкреслити, що процентну політику можна розглядати як на макрорівні, як політику, яку формує та проводить Національний банк України, так і на рівні банку щодо залучення та розміщення банківських ресурсів. Виходячи з абсолютно різних цілей функціонування комерційних і центрального банків, можна сказати, що поняття «процентна політика», як і механізм її реалізації цими банками, будуть відрізнятися один від одного [13].

Враховуючи обрану тему роботи, наше подальше дослідження буде базуватися саме на розгляді підходів до поняття та змісту процентної політики (далі – процентна політика), яка формується та реалізується комерційними банками, тобто, на мікрорівні. У контексті окреслених нами завдань дослідження вважаємо за необхідне розглянути різні підходи науковців щодо сутності поняття процентної політики банку на мікрорівні.

За результатами дослідження, можна говорити, що багато авторів розглядають сутність процентної політики по-різному: «О.В. Шевцова, О.І. Лаврушин, В.Н. Усоський, О.О.Калініна визначають ППБ як складову частину банківського менеджменту. Інша позиція наведена у роботах Д. В. Гунька, Н.С. Кухарук, О.В. Дзюблюка, А.А. Кукліна, Є.В. Остропольської, які наголошують на тому, що ППБ – це сукупність заходів та частина внутрішньої роботи банку» [17, 5].

Таблиця 1.1

Підходи різних дослідників щодо сутності процентної політики [17, 5]

Автор	Визначення
О. І. Лаврушин	Процентна політика – це сукупність заходів із регулювання економічних відносин шляхом управління процентними ставками. Процентна політика банків спрямована на максимізацію чистого процентного доходу від банківських операцій, страхування кредитного ризику та управління ліквідністю балансу банку.
В. Н. Усоський	Процес напрацювання і практичного застосування топ-менеджерами банків системи управління і структурою та рівнем процентних ставок за активними та пасивними операціями для максимізації прибутку на ринку.
Куклін А. А., Шнейдер Є. А.	Важливий елемент внутрішньої роботи банку, який багато в чому визначає динаміку та структуру активних та пасивних операцій банку.
Тарасов В. І.	Один із найважливіших і в той же час достатньо складних інструментів регулювання банківської діяльності, який знаходить своє вираження в регулюванні рівня і динаміки процентних ставок.
Шевцова О. В.	Тактика і оперативне управління у сфері регулювання активних і пасивних процентних ставок з метою забезпечення прибутковості, ліквідності, надійності і розвитку операцій банку.

Однак більшість визначень містять посилення на те, що воно відноситься до активних і пасивних операцій і спрямоване на досягнення певних цілей. Слід зазначити, що ця політика поширюється не на всі операції банку. Як відомо, до активних операцій банку належать кредитні операції, операції з цінними паперами, довгостроковими фінансовими інвестиціями, похідними фінансовими інструментами тощо. Наприклад, операція банку щодо придбання нового приміщення, хоча вона активна у своїй суті, оскільки веде до збільшення активів, але не пов'язана безпосередньо з процентною політикою. З іншого боку, такі пасивні операції, як формування статутного фонду, прибутку, відстрочених податкових зобов'язань, також не залежать від політики банків щодо формування процентних ставок. Тому процентна політика стосується лише тих операцій банку, в результаті яких банк отримує процентні доходи або витрати і які чутливі до зміни процентної ставки [21, 30].

Процентний дохід – це дохід, що виплачується за користування коштами, який виражений у вигляді річної процентної ставки. Процентний дохід виплачується власникам фінансових інструментів.

Тому тлумачення процентної політики через сферу її реалізації, а саме: «процентна політика комерційного банку знаходить відображення в динаміці процентних ставок за його пасивними та активними операціями є не зовсім коректним, оскільки зміст ППБ не є цілком коректним, а лише показує сферу її реалізації, а сама мета такої політики залишається незрозумілою» [30, 45].

Також деякі автори розглядають ППБ з позиції формуючого документа, який складається банком і визначає порядок встановлення, зміни та застосування процентних ставок за ресурси, що залучаються та розміщуються від імені банку.

Д.В. Гунька, О.В. Дзюблюк, Н.С. Кухарук процентну політику розглядається як: «елемент кредитної політики, а з усіх видів процентних ставок аналізується відсоток за кредит, та акцентують увагу, що процентна політика – важлива складова частина кредитної політики в цілому та з точки зору активних операцій процентна політика є елементом кредитної політики.

Такий підхід є спірним, тому що в даному трактуванні процентна політика розглядається не як окремий елемент банківської політики» [48, 180].

Особливої уваги потребує трактування даного поняття, у роботах О.В. Шевцової, Г.С. Пановоїта які розглядають процентну політику банку: «як політику в галузі регулювання пасивних і активних процентних ставок, спрямовану на забезпечення ліквідності, рентабельності і розвиток операцій. В даному визначенні не зовсім вдалим представляється трактування політики через політику, але в ньому можна підкреслити два основних структурних елемента ПП – регулювання активних і пасивних процентних ставок, а також окреслено основні цілі процентної політики банку – забезпечення ліквідності, рентабельності і розвитку операцій банку» [48, 181].

Тому в основу роботи буде покладено наступне визначення поняття процентної політики банку – це обґрунтована та гнучка система тактичних і стратегічних управлінських рішень та відповідних заходів щодо встановлення оптимальних процентних ставок за активними та пасивними операціями для забезпечення прибутковості, ліквідності і сталого розвитку банку.

Визначено, що процентна політика банку визначається стратегією його розвитку, а також формується на основі основних бізнес-політик банку: кредитної та депозитної. Процентна політика також повинна бути нерозривно пов'язана з політикою ризик-менеджменту, оскільки загальноновизнано, що ризикова складова банківського продукту є важливим чинником формування рівня процентних ставок. Сьогодні вже зрозуміло, що банку важливо не тільки прийняти обґрунтоване рішення видавати кредит чи ні, а й кількісно оцінити ризик угоди та включити відповідну премію за ризик у процентну ставку за кредит [43, 70].

Адекватна процентна політика має стати джерелом покриття банківських ризиків за активними операціями.

Розглядаючи роль процентної політики в досягненні поточних і перспективних завдань розвитку бізнесу, потрібно розглянути її місце в системі управління комерційним банком (рис. 1.1).

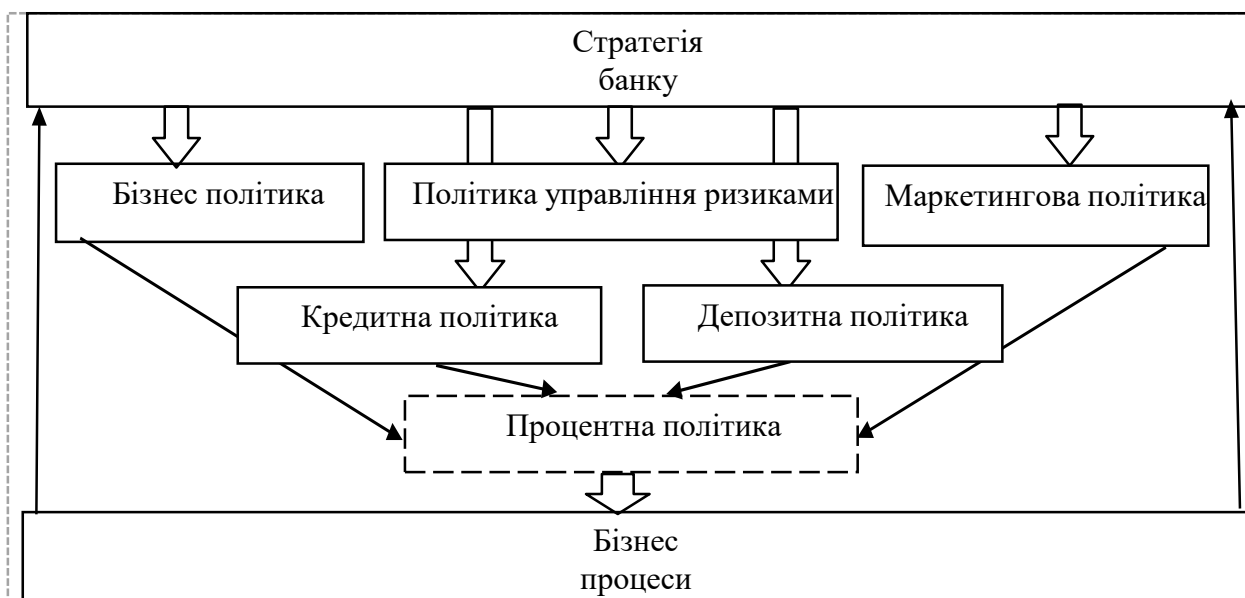

Рис. 1.1 Місце процентної політики в системі управління комерційним банком [33, 37]

Отже, виходячи з вищевикладеного, процентна політика банку у загальному вигляді можна визначити як тактику і стратегію банку у сфері регулювання та мінімізації вартості банківських послуг, пов'язаних із кредитуванням та зростанням депозитних ставок. Саме тому банк, щоб утримати клієнтів повинен продумати максимальний рівень депозитних ставок, нижче якого ці послуги будуть для них не вигідні, що ймовірно також у разі високих процентних ставок за кредитами. Тут простежується його природне бажання збільшити свій дохід. З іншого боку, взаємодіючи з клієнтами, виходячи з їхніх запитів і потреб, банк передбачає зворотні ставки, що може значно знизити його потенційний дохід.

Особливістю функціонування вітчизняних банків є те, що вони існують в умовах економічної та політичної нестабільності в країні, що значно ускладнює процес формування та реалізації ефективної процентної політики. Несанкціоновані рішення при встановленні процентних ставок за депозитними та кредитними продуктами банку можуть призвести до погіршення позицій банку на ринку, тому в його інтересах проводити таку процентну політику, яка б повністю забезпечувала необхідний рівень прибутку та була привабливою для існуючих і потенційних клієнтів. Від ефективної організації та реалізації

процентної політики залежить діяльність банківського сектору, оскільки ставки за активними операціями мають перевищувати ставки за зобов'язаннями. Тому кожен банк прагне сформувати таку процентну політику, яка б максимізувала прибуток і конкурентну перевагу на банківському ринку. На рис. 1.2 представлені Правила реалізації сучасної процентної політики комерційних банків [31, 190].

Основною метою процентної політики Національного банку як основного інструменту впливу на грошово-кредитний ринок є забезпечення стабільності цін у середньостроковій перспективі. Відповідно до статей 25, 27 Закону України "Про Національний банк України" рефінансування банків та процентна політика та є основними засобами грошово-кредитної політики, а Національний банк України як емісійно-касовий центр країні, встановлює порядок визначення облікової ставки та інших процентних ставок за своїми операціями.

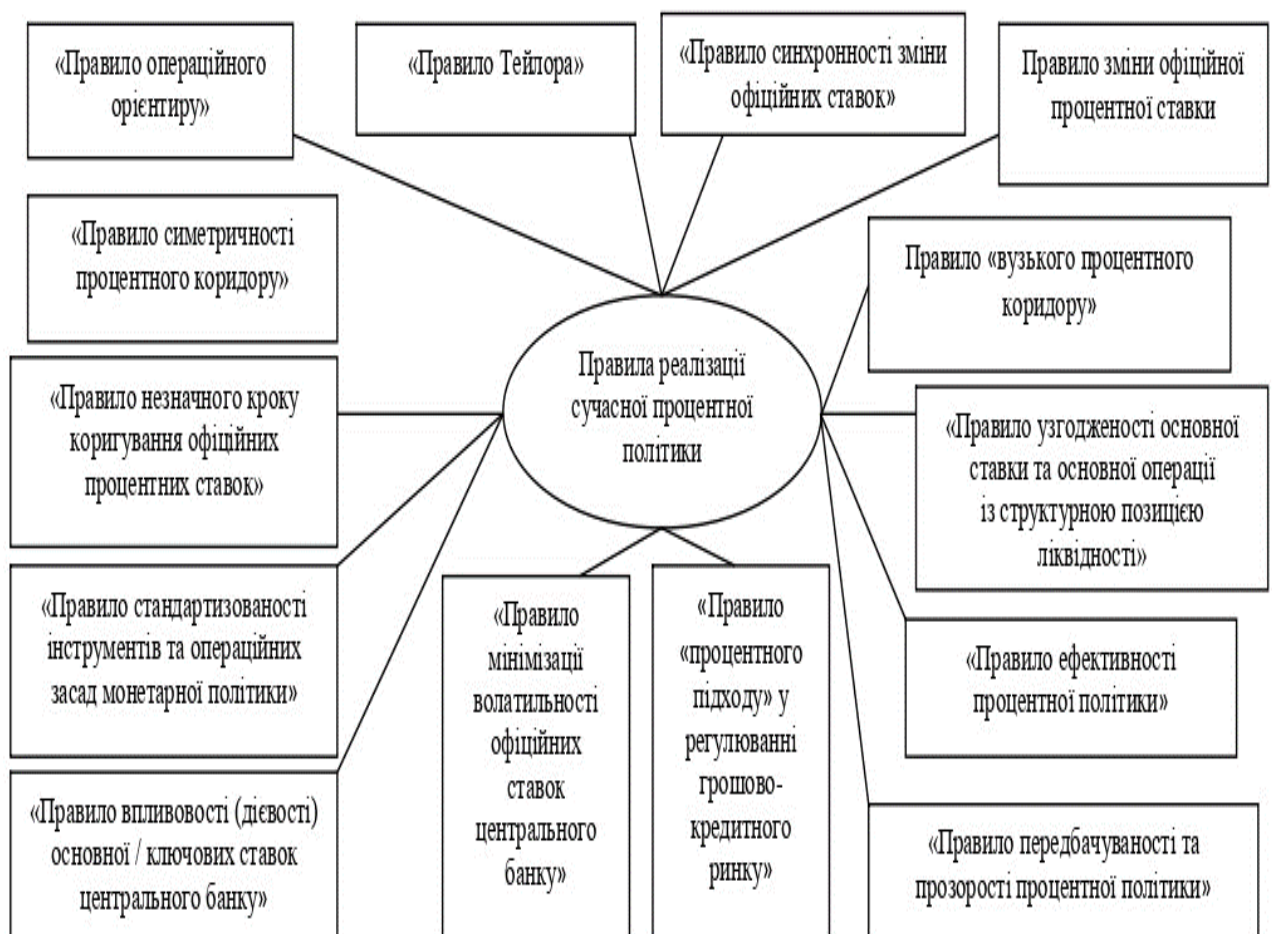

Рис. 1.2 Правила реалізації сучасної процентної політики комерційних банків [29, 156]

Банки, визначаючи свою грошово-кредитну політику, повинні планувати процентні ставки так, щоб отримані банком відсотки забезпечували необхідний прибуток і покриття витрат. Відсутність продуманої диференціації процентних ставок за депозитними операціями не повною мірою стимулює залучення ресурсів на строкові депозитні рахунки у великих розмірах і на тривалий термін. Тому процентні ставки за вкладами можуть залежати від суми внесків. Кредитні установи платять своїм вкладникам досить високі відсотки, щоб стимулювати заощадження, особливо довгострокові. Зазвичай при встановленні процентів за кредит банки враховують не лише рівень облікової ставки НБУ, а й розмір базової ставки та процентних ставок інших банків.

Формування процентної ставки є багатофакторним процесом, який визначається багатьма факторами, а саме: рівнем облікової ставки НБУ, темпами інфляції, строком кредиту, платоспроможністю позичальника, особливостями забезпечення кредиту, перспективами за зміни кон'юнктури ринку і т. д. Сукупність цих факторів визначає межі диференціації кредитного процента. Ціна кредитних ресурсів є основним фактором, що впливає на рівень відсоткових ставок. Значний вплив на рівень процентної ставки має інфляція. В умовах інфляційних очікувань комерційні банки змушені «страхуватися» на випадок зростання рівня інфляції підвищенням кредитних ставок. Відсотки за позики мінус знецінення грошей часто називають «реальними відсотками» [24, 46].

Відповідно до дослідження О. Шаринської: «механізм регулювання облікової ставки як головного індикатора на грошово-кредитному ринку, зумовлює певні дії та наслідки для країни: збільшення облікової ставки приводить до підвищення ціни грошей. Таким чином, відбувається обмеження попиту на кредити центрального банку банками другого рівня, а також обмежуються їхні можливості щодо кредитування різних економічних суб'єктів. Це є причиною підвищення процентних ставок за виданими кредитами та зниження попиту суб'єктів економіки на кредити; зменшення рівня облікової ставки сприяє пожвавленню ділової активності та економічному

зростанню, а саме зростають обсяги надання кредитів центральним банком іншим банкам. А отже, розширюється їхня ресурсна база і відбувається зниження процентних ставок за кредитами та, відповідно, зростає попит з боку господарюючих суб'єктів на банківські кредити» [10, 75].

Облікова ставка Національного банку України є одним із грошових інструментів. Це орієнтир вартості залучених і розміщених грошових коштів, який встановлюється Національним банком України для банків та інших суб'єктів грошового ринку. Облікова ставка є базовою процентною ставкою, відправною точкою для формування процентних ставок за іншими операціями рефінансування банків.

1.2 Механізм формування та реалізації ефективної процентної політики банківською установою

Через невизначену економічну ситуацію та посилення конкуренції в банківському секторі банки змушені використовувати всі сучасні методи управління якістю та підвищення прибутковості своєї діяльності. Реалізація ефективної ПП є важливою складовою загальної стратегії кредитної організації, оскільки процентні доходи є основним джерелом прибутку банку.

Як уже зазначалося, ПП стосується лише тих операцій банку, в результаті яких банк отримує процентні доходи або витрати і які чутливі до зміни процентної ставки. Таким чином, процентна політика банку формується та реалізується з метою максимізації чистого процентного доходу. При розробці ПП банк використовує загальні підходи у ціноутворенні послуг, які надає, а також розраховує процентні ставки за кредитами та депозитами на певний період часу. Впровадження ПП на практиці дає можливість отримати орієнтири в ціноутворенні на певний період, скоординувати інші напрямки діяльності банку в частині управління доходами та витратами, що в кінцевому підсумку

забезпечує діяльність кредитної організації в цілому [4, 108].

На рис. 1.3 наведено загальний порядок організації та реалізації банком політики встановлення процентних ставок.

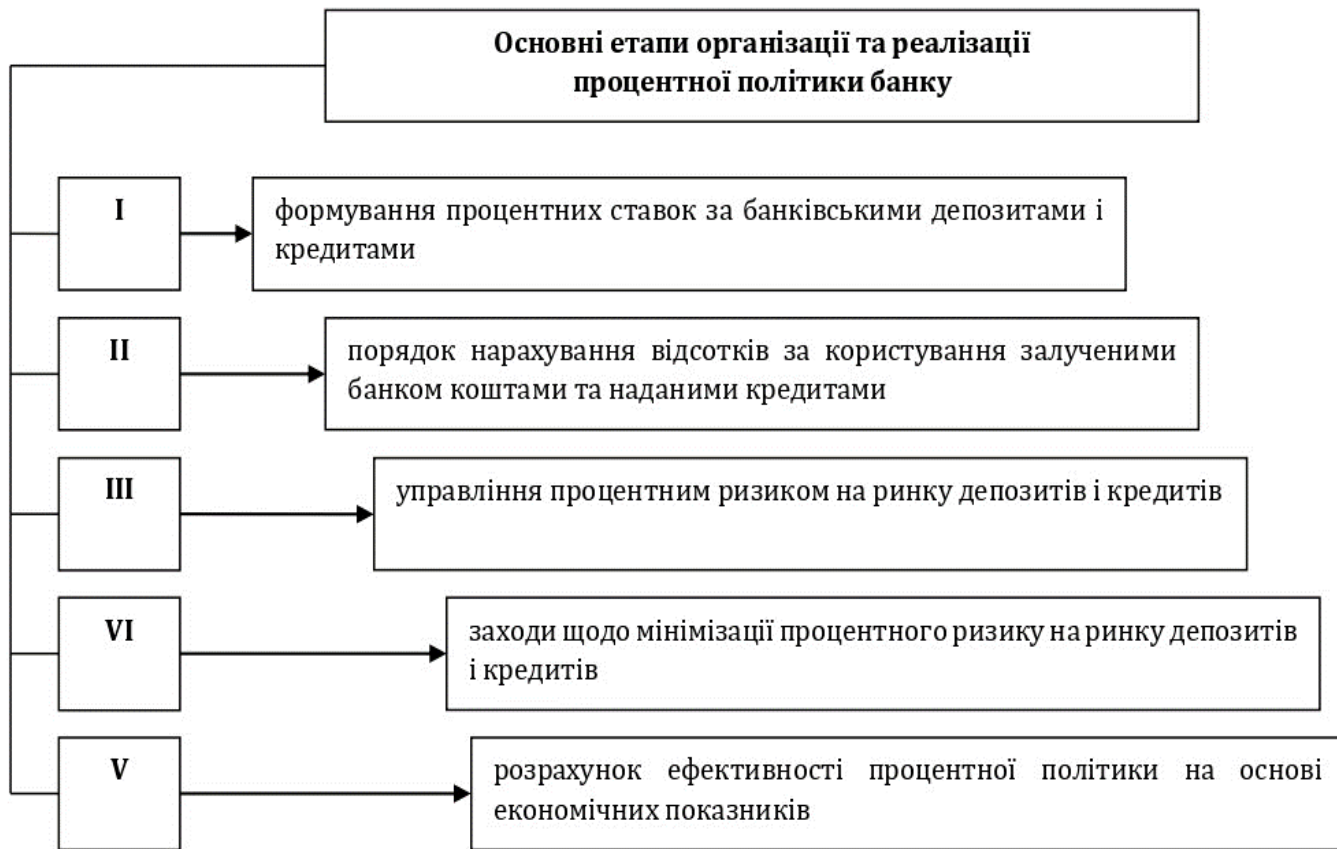

Рис. 1.3 Порядок організації та реалізації банком політики встановлення відсоткових ставок [7, 10]

На практиці банківські установи можуть розробити детальний алгоритм роботи щодо організації та реалізації процентної політики. Чітке дотримання процедур організації процентної політики (цілей, завдань, методів нарахування процентів тощо), прописаних у внутрішніх нормативних документах банку має забезпечити досягнення стратегічних цілей банку [28, 180].

Розробка та впровадження ППБ є найважливішим елементом управління фінансами та ризиками в банку. Відповідно, для забезпечення ефективної ППБ необхідно вирішити не лише методичні, а й широкий спектр організаційних завдань. Банк повинен мати цілісну систему формування, актуалізації, проведення та моніторингу результатів проведеної ППБ. Ця система включає

набір взаємопов'язаних елементів, серед яких слід виділити: цілі процентної політики, моделі ціноутворення, принципи процентної політики, регулювання, організаційне забезпечення, підтримку з боку інформаційних технологій, оцінку ефективності.

Ефективною процентною політикою банку слід вважати при впровадженні комплексу заходів, спрямованих на встановлення оптимальних процентних ставок за кредитами, з метою забезпечення прибутковості банку при здійсненні кредитних операцій та мінімізації ризиків, що супроводжують зміну цін на кредитні послуги.

Враховуючи вищевикладене, окреслимо цілі процентної політики банку (рис. 1.4) [37, 265].

Отже, цілі ПП можна розділити на два основних рівні, а саме стратегічні та тактичні. Кожна мета передбачає постановку цілого списку завдань. Таким чином, для підвищення обізнаності населення необхідно забезпечити легкість оформлення депозитних і кредитних операцій, постійно оприлюднювати інформацію про нові продукти та процентні ставки, забезпечувати довіру до банку з боку клієнтів.

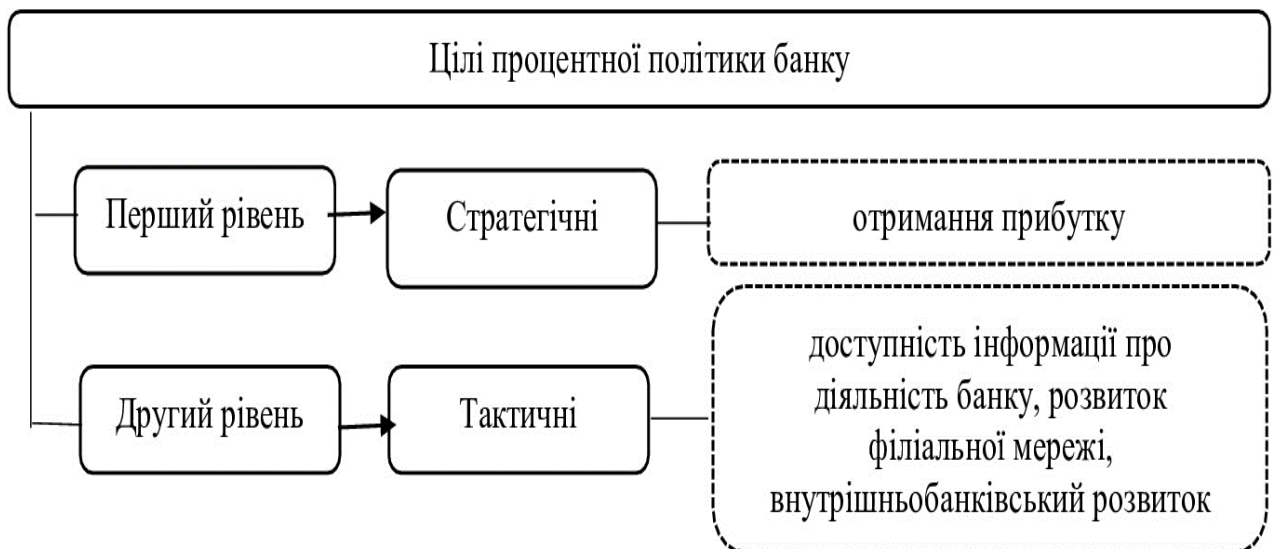

Рис. 1.4 Цілі процентної політики банку [39, 158]

Для розвитку мережі відділень банк повинен зберегти вже сформоване коло клієнтів, а також розширити свої позиції на ринку і т. д. Для

внутрішньобанківського розвитку, по можливості, знизити вартість залучених коштів, підвищити прибутковість операційних активів, контроль рівня кредитного ризику та зниження внутрішньої вартості банківських послуг. Але оскільки, загалом, банк є комерційною організацією, будь-яка з цих цілей і завдань в кінцевому підсумку спрямована на отримання єдиного результату - максимізації прибутку.

За допомогою процентної політики банку вирішуються такі завдання [47, 15]:

«– визначає повноваження органів управління банку, робочих комісій та посадових осіб, а також порядок прийняття рішень щодо встановлення та перегляду процентних ставок за активними та пасивними операціями банку;

– встановлює максимальні та мінімальні процентні ставки за банківськими операціями, а також основні принципи та критерії їх розмежування, визначає штрафні та пільгові процентні ставки;

– визначає підрозділ банку, відповідальний за оцінку процентного ризику;

– затверджує застосовувані банком методики оцінки процентного ризику, характер управлінської звітності з цієї теми, періодичність її подання;

– встановлює інструменти, що використовуються для обмеження процентного ризику».

Основні типи ППБ представлені на рисунку 1.5.

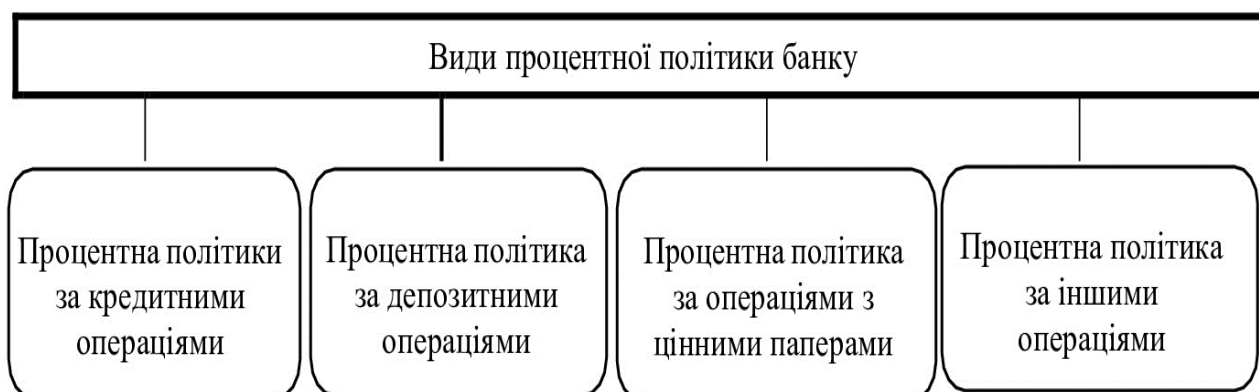

Рис. 1.5 Види ППБ [38, 28]

Основні принципи формування ППБ наведені на рисунку 1.6. Для ефективної ППБ наведені принципи потрібно застосовувати в комплексі, а не

поодинці.

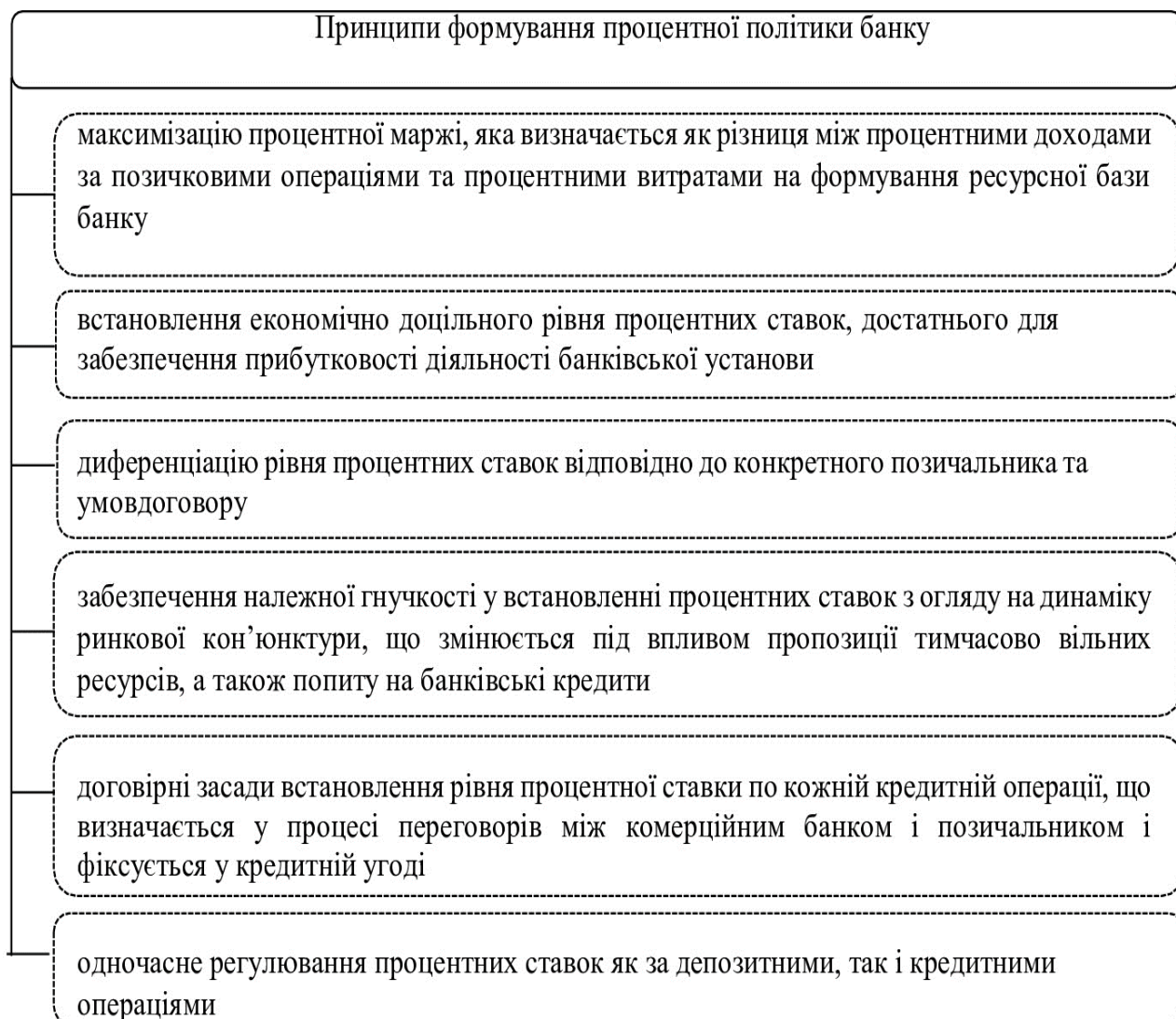

Рис. 1.6 Принципи формування ППБ [34, 57]

Формування норми процентної ставки базується на таких принципах:

- їх розмір знаходиться в прямій залежності від ставки рефінансування та встановлених нормативів резервів центрального банку;

- залежність від обсягу попиту та пропозиції на кредитні ресурси. Збільшення попиту сприяє збільшенню процентних ставок, як за активними, так і за пасивними операціями банку;

- розмір процентної ставки за вкладами визначається строком зберігання коштів у вкладах, а за кредитними операціями - строком надання позики. Метою встановлення залежності процентів від часу зберігання є подальше

залучення та об'єднання коштів на триваліші терміни. Довгострокове вилучення коштів для цілей довгострокового кредитування порівняно з короткостроковим, що пов'язано з необхідністю встановлення вищих процентних ставок за цими видами кредитів;

– рівень процентних ставок за активними операціями вищий, ніж їх значення за пасивними операціями. Зрештою, розмір процентних ставок враховує необхідність забезпечення прибутковості банківської діяльності, що виключає можливість роботи банку в умовах процентного ризику [25, 63].

Поява процентного ризику пов'язана з тим, що середня вартість залучених банком коштів може перевищувати середню процентну ставку за кредитами протягом строку кредиту. Такій ситуації можна запобігти, якщо зміни в доходах від активів можуть бути повністю збалансовані як за термінами, так і за розміром зі змінами у витратах. Основне завдання банку – мінімізувати цей ризик у межах цілей прибутковості та ліквідності.

На даний момент причинами процентного ризику є неправильний вибір модифікації процентної ставки; упущення можливих змін процентної ставки в кредитному договорі; зміна процентної політики Національного банку; встановлення єдиної процентної ставки на весь термін кредиту; недоліки в ПЗ, розробленому банком.

З метою запобігання процентному ризику комерційні банки прагнуть проводити ефективну політику зміни структури балансу, а також визначають компенсацію процентного ризику. Процентні ставки та ступінь ризику, притаманні активним і пасивним операціям, є змінними, які визначаються зовнішніми впливами. Як правило, окремий банк не може вплинути на зміни зовнішніх факторів і точно їх передбачити. Тому управління активами та пасивами є безперервним процесом, який потребує особливої уваги з боку керівництва банку.

Ефективність ПП банку можна оцінити за такими основними показниками: прибутковості, а саме рентабельність капіталу, активів і витрат, а також показник чистої процентної маржі, чистого спреда та рівня інших

операційних доходів. Більш детальний аналіз вищевказаних показників з точки зору їх розрахунку та характеристики буде наведено у другому розділі.

1.3 Систематизація факторів впливу на процентну політику банку

Ефективна діяльність банку щодо формування рівня відсотка, який відповідає реаліям економічного розвитку країни та дозволяє оптимізувати процес залучення, використання та управління ресурсною базою, потребує одночасного врахування наслідків впливу багатьох факторів.

У рамках дослідження проаналізуємо наявні наукові підходи до класифікації факторів, які впливають на формування процентної політики комерційного банку, а саме банківського процента.

Так, у науковій праці: «здійснюється поділ факторів на загальні, які створюють однакові умови функціонування для всіх суб'єктів господарювання та специфічні, які впливають на діяльність конкретних економічних суб'єктів, наприклад, банків.

Також фактори, які чинять вплив на ППБ поділяють на адміністративні (оподаткування, політика мінімальних резервних вимог, пряме регулювання процентних ставок, одностороннє рішення керівництва банку) і ринкові (стан економіки, грошового, фінансового ринків та ін.) [19, 200].

Найбільшого розповсюдження в системі фінансового менеджменту банку отримала класифікація факторів, які впливають на формування банківського відсотку за джерелами походження, тобто на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні) [19, 201]. Ендогенні фактори є суб'єктивними факторами, обумовленими внутрішніми характеристиками банку, зокрема, ефективністю депозитного та кредитного менеджменту, а екзогенні – визначаються об'єктивними аспектами, пов'язаними з впливом некерованих факторів зовнішнього середовища. Протесклад цих факторів у різних науковців різниця».

Малахова О. Л. до основних зовнішніх факторів відносить: «політичну та загальноекономічну ситуацію, монетарну політику центрального банку, рівень конкуренції на банківському ринку, ситуацію на грошовому і кредитно-депозитному ринку, рівень державного регулювання, інфляцію, попит на банківські послуги з боку суб'єктів господарювання та ін. До основних внутрішніх факторів відносить якість і новизну банківських продуктів, рівень прийнятих ризиків, якість реклами, орієнтацію на певні сегменти банківського ринку, репутацію і авторитет банку на національному ринку тощо» [14, 46].

На основі критичного аналізу підходів науковців до вивчення факторів, що впливають на процентну політику, сформуємо власну класифікацію факторів, розділивши їх на два рівні:

– фактори макросередовища – це фактори, що мають об'єктивний характер і не залежать від результатів діяльності окремих банківських установ;

– фактори мікросередовища – фактори, які визначаються умовами діяльності конкретного комерційного банку та його клієнтів, позицією банку на фінансовому ринку та напрямками кредитно-депозитної політики [5, 110].

Склад кожної групи факторів показано на рисунку 1.7, а їхні характеристики описані далі.

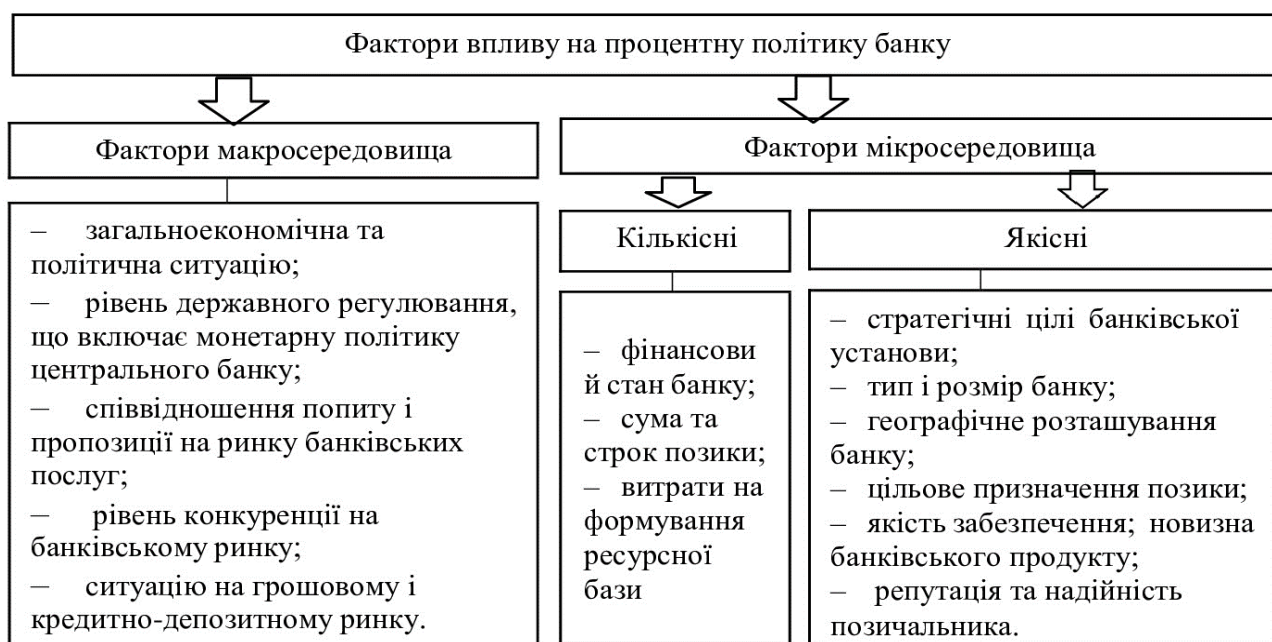

Рис.1.7 Фактори впливу на формування та реалізації ППБ [9, 279]

Невід'ємною складовою процентної політики комерційного банку має бути комплекс макроекономічних факторів.

Перший з них – це рівень державного регулювання ринкових ставок. Мова йде про вплив регулюючих органів держави в особі центрального банку за допомогою економічних або адміністративних методів. Слід зазначити, що економіка дуже чутлива до змін іноземних процентних ставок в умовах мінливої зовнішньоекономічної ситуації та високої мінливості транскордонних потоків капіталу. Тому Національному банку України при реалізації облікової політики необхідно враховувати різницю між процентними ставками всередині країни та за кордоном. Таким чином, дисконтна політика має згладити дисбаланс між процентними ставками за активами, які номіновані в національній та іноземній валютах. Зміна суми рефінансування виступає сигналом для всього грошового ринку, надаючи його учасникам інформацію про оцінку рівня інфляції. Тому у своїй процентній політиці кредитні організації повинні орієнтуватися на рівень ставки рефінансування. В Україні відповідні механізми регулювання ще не набули належного рівня розвитку та ефективності. Тому, хоча значення облікової ставки Національного банку України враховується комерційним банком при встановленні кредитних ставок, воно носить радше інформаційний, ніж нормативний характер [26, 122].

Другим фактором є зміна ринкових умов кредитних відносин, тобто зміна попиту та пропозиції банківських кредитів. Звичайно, на етапі економічного зростання попит на банківські кредити також зростає, що призводить до підвищення процентних ставок. У разі зниження економічної активності відбувається зниження рівня процентних ставок за кредитами.

Третім фактором можна визначити темпи зростання інфляції в країні. Вона безпосередньо впливає на формування процентної політики комерційного банку. Відображає рівень прибутковості банківської діяльності, виходячи з підтримки реальних процентних ставок на позитивному для комерційного банку рівні. Якщо спостерігаються високі темпи інфляції, то це безпосередньо відображається на стимулюванні зростання процентних ставок через

підвищення рівня цінових ризиків для кредитора [26, 123].

Четвертим визначальним фактором: може бути розмір бюджетного дефіциту. Цей фактор: «є визначальним з точки зору врахування динаміки попиту на кредитні ресурси з боку держави, що безпосередньо впливає на зміну ринкових процентних ставок. Таким чином, врахування всіх необхідних факторів впливу в процесі формування процентної політики комерційного банку має бути своєрідним механізмом досягнення адекватності процентної ставки за кредитами реальним умовам функціонування банківської установи, а також до певної ситуації, що складається в конкретний період часу. Чим більша кількість таких факторів буде врахована при розробці цінової стратегії банківської установи, тим більше можливостей для ефективного реалізації кредитного процесу [26, 123].

Однак, як зазначалося вище, для проведення ефективної ППБ недостатньо враховувати лише фактори макросередовища. Умови діяльності кожного окремого комерційного банку та позичальника є вихідними мікроекономічними параметрами, які є основою для визначення процентної ставки за кредит.

До основних факторів мікросередовища науковці відносять стратегічні цілі банківської установи, фінансовий стан банку, тип і розмір банку, його географічне розташування, витрати на формування ресурсної бази банку, на які спрямовано при видачі кредитів різним групам клієнтів; строк надання кредиту, що відображає фактор ризику кредитної діяльності банку; якість забезпечення, що надається при отриманні кредиту; новизна банківських продуктів; надійність клієнтів та їх платоспроможність тощо [35, 36].

Фактори мікросередовища вважаємо за необхідне поділяти на кількісні та якісні. Кількісні повинні включати суму та строк кредиту, витрати банку на формування ресурсної бази, показники фінансового стану банку.

Якісні параметри кредиту зумовлюють необхідність урахування таких факторів, як характер наданого забезпечення, призначення кредиту, а також репутація та надійність позичальника при встановленні процентних ставок.

Варто зазначити, що складність формування процентної політики банку

полягає в тому, що всі ці фактори одночасно, а не окремо, впливають на об'єкт дослідження – процентну ставку.

Окреме місце у формуванні змісту процентної політики комерційних банків слід відвести розробці ефективного механізму мінімізації процентного ризику за кредитними операціями. В Україні комерційні банки приділяють недостатню увагу проблемі мінімізації процентного ризику порівняно з банківськими установами розвинених країн. Слід зазначити, що з подальшим розширенням інфраструктури фінансового ринку, тобто з невідпинним зростанням конкуренції між різними інститутами кредитної системи, зміна процентних ставок може істотно вплинути на кредитну діяльність комерційних банків з точки зору погляд на його ефективність» [42, 276].

Отже, можна визначити основні напрями мінімізації процентного ризику, які можна систематизувати у вигляді кількох груп методів. Перший – це управління ліквідністю банку, де основний акцент має бути зроблений на дотриманні однакової пропорції при перегляді процентних ставок за активними та пасивними операціями. Друга група методів — використання деривативів, тобто похідних цінних паперів як засобу страхування процентного ризику. Йдеться про використання процентних свопів, опціонів або укладення форвардних угод, що має зменшити ймовірність втрат банків від коливань ринкових процентних ставок. Розглянута вище сукупність елементів процентної політики комерційного банку, що охоплює її основні принципи, фактори впливу на процентну ставку та порядок нарахування відсотків за кредит, механізм управління процентним ризиком, є складовими єдиної інтегральної цінової стратегії комерційного банку на ринку послуг, яка повинна бути чітко сформульована у вигляді певного документа і здійснюватися з метою оптимального поєднання інтересів банку і позичальника. Таким чином, процентна політика комерційного банку повинна передбачати різні способи та можливості мінімізації процентного ризику, які можуть бути використані банківськими установами сьогодні чи в майбутньому як один із

Висновок до 1 розділу

Отже, у цьому розділі проаналізовано наявні підходи науковців до визначення сутності процентної політики. Вважаємо, що процентну політику слід розглядати як гнучку та обґрунтовану систему стратегічних і тактичних управлінських рішень і відповідних заходів щодо встановлення оптимальних процентних ставок за пасивними та активними операціями, з метою забезпечення прибутковості, ліквідності та сталого розвитку банку. .

Цілі процентної політики банку поділяються на два рівні: перший рівень — стратегічні цілі (отримання прибутку), другий рівень — тактичні цілі (доступність інформації про діяльність банку, розвиток мережі відділень, внутрішньобанківський розвиток).

Розглянуто механізм формування та реалізації ефективної процентної політики банку, яка включає кілька взаємопов'язаних елементів: суб'єкти та об'єкт; цілі, завдання, принципи; технологічне, кадрове, інформаційне та нормативне забезпечення; чинники та етапи формування та реалізації процентної політики банку. Висвітлено та детально охарактеризовано етапи реалізації процентної політики банку. Розглянуто фактори, що впливають на рівень процентних ставок комерційних банків. На основі аналізу наявної наукової літератури виділено фактори мікро- та макросередовища та охарактеризовано їх склад. Комплексний аналіз цих факторів при формуванні процентної політики банку дасть змогу встановити ефективні ставки за депозитними та кредитними операціями, в результаті чого банк отримає позитивний фінансовий результат.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

2.1 Сучасні тенденції процентної політики банківських установ України

Становлення ринкових відносин в Україні, трансформація банківської системи у зв'язку з цим докорінно змінили характер процентної політики. Демоніполізація банківської системи та децентралізація сприяли розвитку банківської конкуренції та створенню фінансових ринків, зокрема ринку депозитів та ринку позичкових капіталів. Банки почали самостійно визначати рівень процентних ставок, враховуючи вплив низки факторів: співвідношення попиту та пропозиції на фінансових ринках, темпи інфляції, державне регулювання рівня процентних ставок, загальний рівень економічної рентабельності, конкуренція в банківському секторі, прибутковість банку, термін і розмір кредитів (залучених) коштів, ступінь ризику цієї операції, платоспроможність клієнта, його характер, вид кредиту, тип банку, його розмір тощо.

Діяльність банківських установ впливає на темпи і масштаби суспільного виробництва і споживання, інтеграцію країни у світове економічне співтовариство, забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Усе це свідчить про необхідність створення умов для формування конкурентоспроможного банківського сектору України, здатного розвиватися на власних засадах, бути ефективним інструментом забезпечення економічного зростання, локомотивом національної економіки. У зв'язку з цим однією зі складових таких умов є забезпечення достатнього рівня

капіталізації банків країни, оскільки від цього значною мірою залежить їх здатність інвестувати у виробничу сферу та брати участь у структурній перебудові економіки. Банківська система за допомогою кредитної діяльності сприяє динамічному розвитку економіки. В умовах кризи підвищення ефективності кредитної діяльності банків неможливе без запровадження таких інструментів управління кредитним портфелем, які не лише зменшать загальний кредитний ризик боргового портфеля та підвищать його прибутковість, а й підтримають фінансову стабільність банку та позиція на ринку.

Таблиця 2.1

Основні показники діяльності банківських установ України за 2018-2022 роки

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+:-)	
						2022/2021	2022/2018
Кількість діючих банків, одиниць	77	75	73	71	67	-4	-10
- з них з іноземним капіталом, одиниць	37	35	33	33	30	-3	-7
- у т.ч. зі 100% іноземним капіталом, одиниць	23	23	23	23	22	-1	-1
Сумарні активи українських комерційних банків, млн. грн.							
Активи	1359703	1493298	1822841	2053232	2353592	300360	993889
Активи в іноземній валюті	494623	492157	585493	583133	731394	148261	236771
Загальні активи	1910614	1981594	2205915	2358324	2716883	358559	806269
Загальні активи в іноземній валюті	778773	717708	745787	678862	819336	140474	40563
Готівкові кошти	46941	56304	73174	75375	75097	-278	28156
Банківські метали	344	369	572	384	156	-228	-188
Кошти в Національному банку України	35549	76126	37615	34973	82485	47512	46936
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86748	118237	176041	172868	315085	142217	228337
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	33699	34995	50376	60096	51010	-9086	17311
Кредити надані клієнтам	1118860	1033430	960597	1065347	1036129	-29218	-82731
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	480615	539466	791373	829887	1021520	191633	540905

Резерви за активними операціями банків (з урахуванням резервів за операціями, які обліковуються на позабалансових рахунках)	556445	492229	388477	308349	368091	59742	-188354
Сумарні пасиви українських комерційних банків, млн.грн.							
Пасиви	1359703	1493298	1822841	2053232	2353592	300360	993889
Капітал	154960	199921	209460	255514	218549	-36965	63589
з нього: статутний капітал	465532	470712	479932	481535	407021	-74514	-58511
Зобов'язання банків	1204743	1293377	1613381	1797718	2135043	337325	930300
Зобов'язання банків в іноземній валюті	587940	568621	648020	613334	798701	185367	210761
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42178	23912	24235	24948	6457	-18491	-35721
Кошти суб'єктів господарювання	406367	498157	646491	758434	889526	131092	483159
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508457	552115	681892	726898	933553	206655	425096
Кошти небанківських фінансових установ	508457	26885	34704	41410	53188	11778	-455269
Рентабельність активів, %	1,69	4,26	2,44	4,09	1,04	-3,05	-0,65
Рентабельність капіталу, %	14,67	33,45	19,22	35,08	9,68	-25,4	-4,99

Аналізуючи таблицю 2.1 можна відмітити, що кількість банківських установ з кожним роком скорочується: так за період 2018-2022 років комерційні банки скоротилися з 77 одиниць до 67, а за останній рік на 4 одиниці. Банки з іноземним капіталом також скорочуються: з 37 одиниць у 2018 році до 30 у 2022 році (-7 одиниць).

Активи банківської системи за досліджувані нами 5 років зросли на 993889 млн. грн., загальні активи виросли на 806269 млн. грн. В основному таке зростання відбулося через ріст кореспондентських рахунків, що відкриті в інших банках за 5 років на 228337 млн. грн., а також через зростання вкладень в цінні папери та довгострокові інвестиції – на 540905 млн. грн.

Щодо загальної суми пасивів то вона відповідно також зросла на 993889 млн. грн. Так, зобов'язання банків виросли за досліджуваній нами період на 930300 млн. грн.; зобов'язання банків в іноземній валюті виросли на 210761 млн. грн.; кошти суб'єктів господарювання зросли на 483159 млн. грн.; кошти

фізичних осіб виросли на 425096 млн. грн.

Аналізуючи рентабельність активів та рентабельність капіталу відмітимо, що по двох показниках відбулося зменшення їхніх значень. Так, рентабельність активів з 1,69% у 2018 році зменшилася до рівня у 1,04% за підсумками 2022 року а рентабельність капіталу скоротилася з 14,67% до 9,68%.

Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб (Ukrainian Index of Retail Deposit Rates, скорочено UIRD) - індикативні ставки, розраховані Thomson Reuters за методологією, розробленою спільно з НБУ. Розрахунок здійснюється на основі номінальних ставок за вкладами фізичних осіб, заявлених основними представниками українського ринку банківських депозитів - 20 провідними комерційними банками України.

Для розрахунку індексу використовуються номінальні ставки банку за «класичними» вкладами на стандартні суми на відповідні терміни. «Класичним» вважається депозит для фізичної особи нового вкладника, без права поповнення до кінця строку, з виплатою відсотків у кінці терміну. Індекс UIRD розраховується на основі оголошених банками депозитних ставок на терміни 3, 6, 9 та 12 місяців у таких валютах: українська гривня, долар США, євро.

Стандартні розміри вкладів, які приймаються за основу при виборі ставок:

- в українській гривні - 100 000 грн
- в доларах США - 10 000 доларів США
- в євро - 10 000 євро

Усі курси, включно з тими, які повідомляють банки Thomson Reuters, є орієнтовними; їх публікація не накладає на банки жодних зобов'язань щодо укладення договорів. Водночас ці ставки відображають рівень реальних процентних ставок, за якими банки-учасники на даний момент готові приймати депозити від фізичних осіб.

Банки регулюють ліквідність шляхом залучення або розміщення різноманітних ресурсів. До таких ресурсів належать: капітал, залишки на

поточних і поточних рахунках фізичних і юридичних осіб, депозити підприємств, депозити громадян, залишки на кореспондентських рахунках, а також міжбанківські кредити. Якщо банк має надлишкову ліквідність, він може видати міжбанківський кредит. Якщо ліквідності недостатньо, банк може залучати ресурси на міжбанківському ринку ресурсів.

Міжбанківські кредити здебільшого видаються на термін від одного дня (овернайт) до 1 місяця. Відсотки за ними залежать від попиту та пропозиції на ринку. При нестачі ліквідності ставки ростуть, при надлишку – знижуються.

Ставки на міжбанківському ринку впливають на вартість ресурсів для клієнтів і прибутковість банку. Тому Нацбанк контролює обсяги міжбанківського кредитного ринку та процентні ставки. Для щоденного моніторингу ситуації на ринку банківських ресурсів Національний банк України використовує систему «КредІнфо». Кожен банк зобов'язаний вводити в нього всі операції на міжбанківському ринку ресурсів.

Визначаючи середньозважену ставку за міжбанківськими кредитами, Національний банк отримує можливість оперативно реагувати на зміни ліквідності системи та вартості ресурсів.

Таблиця 2.2

Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб станом на
26.10.2023 (% річних) [50]

Термін депозиту	Валюта		
	українська гривня	долар США	Євро
3 місяці	14,04	0,63	0,26
6 місяців	14,15	0,94	0,44
9 місяців	14,24	0,95	0,51
12 місяців	14,36	1,25	0,61

У таблиці 2.2 поданий український індекс ставок за депозитами фізичних осіб станом на 26 жовтня 2023 року у гривнях, доларах США та євро терміном 3, 6, 9 та 12 місяців. Як ми бачимо, найвища ставка за депозитами в українських гривнях: так вона варіюється в залежності від терміну вкладу від 14,04% до 14,36%. Найнижча ставка за вкладами у євро: від 0,26% до 0,61%. І ставка у

доларах США коливається в межах 0,63% - 1,25%.

Український індекс міжбанківських ставок (англ. Ukrainian Index of Interbank Rates, скор. UIR) – середньозважена процентна ставка за міжбанківськими операціями, пов'язаними з наданням (розміщенням) гривневих ресурсів. НБУ почав розраховувати й публікувати UIR з 28 грудня 2015 року.

НБУ розраховує UIR за підсумками кожного робочого дня. Для розрахунку НБУ використовує інформацію про всі угоди з надання (розміщення) гривневих ресурсів на міжбанку.

Індекс UIR розраховується за двома категоріями міжбанківських угод: "кредити та депозити бланкові" і "угоди своп", за операціями з різними термінами: овернайт, одна тиждень, два тижні, один місяць, три місяці. Публікація індексу UIR за відповідний робочий день робиться Нацбанком до 10 години ранку наступного робочого дня. UIR є аналогом британської ставки LIBOR (London Interbank Offered Rate) та європейської EURIBOR (European Interbank Offered Rate).

Таблиця 2.3

Український індекс міжбанківських ставок за кредитами [50]

% річних

Показник	Роки					Відхилення (+;-)	
	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2021	2022/2018
Облікова ставка НБУ	18,0	13,5	6,0	9,0	25,0	16,0	7,0
Середньозважена ставка за всіма інструментами	19,22	18,35	7,89	7,67	19,80	12,13	0,58
Кредити, надані шляхом проведення тендера	19,65	17,50	6,85	7,49	22,22	14,73	2,57
Кредити овернайт	19,12	19,71	10,82	8,43	16,04	7,61	-3,08

Аналізуючи процентні ставки за 2018-2022 роки можна відмітити, що облікова ставка до 2018 року зростала до рівня 18,0%, а з 2018 року скорочувалась і у 2021 році дорівнювала 9,0%. Проте, за 2022 рік вона зросла до рівня у 22,0%. Станом на 27.10.2023 року облікова ставка зменшилася до рівня у 16,0 %.

Середньозважена ставка також зменшувалась до 2021 року з 19,22% до рівня у 7,67%, а у 2022 році відбулось її зростання до 19,80%. Це пов'язано із ростом показника облікової ставки.

Процентна ставка за кредитами, наданими шляхом проведення тендера скоротилась з 19,65% у 2018 році до 6,85% у 2020 році. У 2021 році дана відсоткова ставка зросла до рівня у 7,49%, а у 2022 році відбулось суттєве її зростання до рівня у 22,22%.

Щодо процентної ставки за кредитами овернайт, то вона скоротилася з 19,12% у 2018 році до рівня 8,43% у 2021 році, а у 2022 році зросла до 16,04%.

В наступних підрозділах проаналізуємо ефективність процентної політики АТ КБ «Ощадбанк», використовуючи аналіз депозитних і кредитних операцій даного банку.

2.2 Аналіз структури та динаміки депозитних та кредитних операцій АТ КБ «Ощадбанк»

Основним видом діяльності АТ «Ощадбанк» є здійснення комерційних банківських операцій та обслуговування фізичних осіб на території України.

Сьогодні банк пропонує наступні послуги для фізичних осіб:

- відкриття поточних рахунків клієнтів та операції з електронними платіжними засобами;
- оформлення вкладів. Роз'яснення умов та правил розміщення вкладів у банку, укладення депозитних договорів між банком та клієнтом, розірвання та продовження строку вкладів, реєстрація послуги «Мобільні заощадження»;
- підключення до дистанційних каналів обслуговування, а саме до системи Ощад24 та sms-банкінгу;
- здійснення грошових переказів, а саме роз'яснення умов та правил здійснення грошових переказів у банку;

– здійснення операцій у відділеннях відповідно до вимог клієнтів: касове обслуговування, розрахунки, комунальні послуги, надання дублікатів квитанцій тощо;

– оформлення та надання кредитів: роз'яснення умов видачі та правил користування послугою кредитування фізичних осіб від комерційного банку, оформлення «Оплата частинами» та «Миттєва розстрочка», кредит під депозит тощо;

– валютні операції: обмін валюти у відділеннях банків.

– інші банківські послуги: банківські сейфи та електронний цифровий підпис [39].

Основну частину залучених ресурсів банків, як правило, складають депозитні кошти клієнтів, які відіграють важливу роль у ресурсній політиці банку, оскільки від обсягу та структури активів банківської установи, її прибутковості залежить про обсяг і якість залучених коштів. Як правило, частка залучених ресурсів у пасивах банку повинна становити не менше 80%.

Проведемо для більш глибокого аналізу структурний аналіз коштів клієнтів у розрізі саме термінів, який дозволить виявити нам специфіку залучення комерційним банком своїх клієнтів.

Таблиця 2.4

Аналіз депозитів за категоріями вкладників

АТ «Ощадбанк» за 2018-2022 роки [49]

тис. грн

Показник	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Строкові депозити	86901940	92770622	101766613	77580733	81436112	-5465828	3855379
Рахунки до запитання	67114507	109372312	84401192	113871906	152504197	85389690	38632291
Всього рахунків клієнтів	154016447	202142934	186167805	191452639	233940309	79923862	42487670

Якщо розглядати період 2018-2022 років, то тут сума строкових депозитів

скоротилася на 5465828 тис. грн. і склала на кінець 2022 року 81436112 тис. грн. (2018 рік – 86901940 тис. грн.). Рахунки до запитання зросли за 5 досліджуваних років на 85389690 тис. грн. і дорівнювали на кінець 2022 року 152504197 тис. грн. (2018 рік – 67114507 тис. грн.). Загальна сума рахунків клієнтів за 2018-2022 роки виросла з 154016447 тис. грн. у 2018 році до рівня у 233940309 тис. грн., тобто на 79923862 тис. грн.

За останній 2022 рік строкові депозити виросли на 3855378 тис. грн., рахунки до запитання виросли на 38632291 тис. грн. і загальна сума рахунків всіх клієнтів виросла на 42487670 тис. грн.

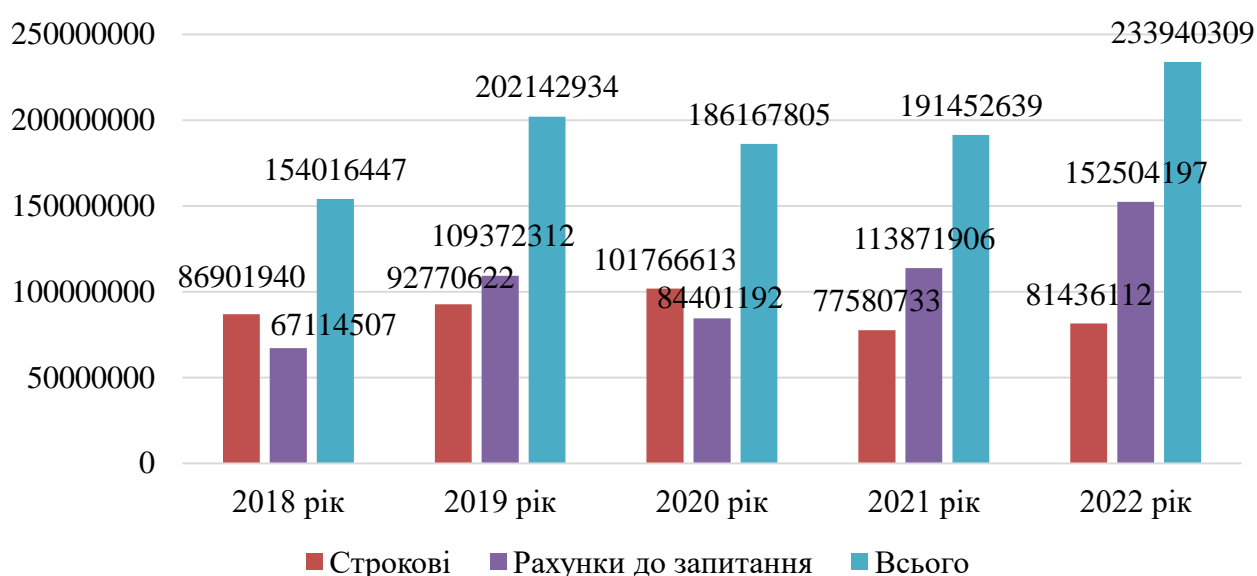

Рис. 2.1 Аналіз динаміки рахунків клієнтів АТ «Ощадбанк» за 2018-2022 роки, тис. грн. [49]

Можна зробити висновок, що попри нестабільну економічну ситуацію в країні та в світі загалом, населення нашої країни довіряє Ощадбанку і ставить свої кошти на депозити, тим самим, сприяє покращенню економічної ситуації в країні, банківській системі ну і звичайно отримуючи від цього свою вигоду у вигляді відсотків за депозитами.

Відмітимо, що в банку присутня і альтернатива депозитних програм, на випадок якщо ви бажаєте зняти кошти в будь-який час не попереджаючи банк і не втрачаючи при цьому свої кошти, це є послуга «Мобільні заощадження».

Даний вид «депозиту» передбачає поповнення та знаття коштів з рахунку в будь-який час, сума поповнення є необмеженою, виплата процентів відбувається щомісячно з процентною ставкою 5% на вашу картку.

Проаналізуємо кредитну активність банківської установи за 2018-2022 роки.

Таблиця 2.5

Аналіз кредитної активності АТ «Ощадбанк» за 2018-2022 роки [49]

тис.грн.

Кредит	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Кредити, надані юридичним особам	62131361	57603966	54311100	61133593	71744851	9613490	10611258
Кредити, надані фізичним особам	5411816	7564378	8914977	13620493	11474646	6062830	-2145847
Всього кредитів, наданих клієнтам	67543176	65168344	63226077	74754086	83215595	15672419	8461509

Аналізуючи кредити надані клієнтам ми бачимо, що загальна сума зростала за 2018-2022 роки на 15672419 тис. грн. За останній рік загальна сума кредитів також виросла на 8461509 тис. грн. і на кінець 2022 року дорівнювала 83215595 тис. грн. (2018 рік – 67543176 тис. грн.).

Кредити, надані юридичним особам виросли за 5 років на 9613490 тис. грн. і за останній рік на 10611258 тис. грн. На кінець 2022 року дорівнювали 71744851 тис. грн.

Кредити, надані фізичним особам виросли за 5 років на 6062830 тис. грн. і за останній рік скоротилися на 2145847 тис. грн. За підсумками фінансового 2022 року їхня сума складала 11474646 тис. грн.

Незважаючи на важку економічну ситуацію в країні, населення довіряє нашій банківській системі і продовжує ставити свої кошти на депозити.

Здійснимо аналіз структури кредитного портфеля АТ «Державний

ощадний банк України» у 2018-2022 рр.

Таблиця 2.6

Аналіз структури наданих клієнтам АТ «Державний ощадний банк України»
за 2018-2022 роки [49]

%

Кредит	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Кредити, надані юридичним особам	91,99	88,39	85,90	81,78	86,22	-5,77	4,44
Кредити, надані фізичним особам	8,01	11,61	14,10	18,22	13,79	5,78	-4,43
Всього кредитів, наданих клієнтам	100	100	100	100	100	-	-

Якщо аналізувати структуру наданих кредитів, то можна відмітити, що лідируючі позиції за всі 5 років займають кредити, надані юридичним особам, а саме: 2018 рік – 91,99%, 2019 рік – 88,39%, 2020 рік – 85,90%, 2021 рік – 81,78% і 2022 і – 86,22%.

Щодо частки кредитів, наданих фізичним особам, вона за 2018-2021 роки дещо зростала, проте за підсумками 2022 року вона скоротилася і складала на кінець року 13,79%.

Частка кредитів, наданих фізичним особам була наступною: 2018 рік – 8,01%, 2019 рік – 11,61%, 2020 рік – 14,10%, 2021 рік – 18,22%.

Проаналізуємо також структуру позичальників за секторами економіки акціонерного товариства «Ощадбанк» за 2018-2022 роки.

Аналізуючи кредити за структурою позичальників за секторами економіки, відмітимо, що групи позичальників є досить різноманітними і торкаються різноманітних сфер економіки держави.

Є галузі економіки лідери серед позичальників, такі як: нафтогазова та хімічна промисловість, будівництво та нерухомість, виробництво та переробка харчових продуктів та напоїв, енергетика.

Таблиця 2.7

Аналіз структури позичальників за секторами економіки
 АТ «Державний ощадний банк України» за 2018-2022 роки [49]

тис.грн.

Кредит	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Енергетика	40524798	39254829	20518538	18884112	20627849	-19896949	1743737
Фізичні особи	8944105	10881989	12381104	16643862	16330705	7386600	-313157
Сільське господарство	3707657	3589413	3562085	5333641	14227669	10520012	8894028
Нафтогазова та хімічна промисловість	19921161	16410402	7059939	7159735	12180124	-7741037	5020389
Будівництво та нерухомість	21607706	19369732	11249544	11129869	9798994	-11808712	-1330875
Торівля	7443215	6568620	5595614	5395506	9669016	2225801	4273510
Виробництво та переробка харчових продуктів та напоїв	19616543	15815768	14940283	5159163	6679837	-12936706	1520674
Будівництво та ремонт доріг	603064	624248	2911154	5279505	6100301	5497237	820796
Гірничодобувна та металургійна промисловість	4673952	3781515	4488383	3803019	4892472	218520	1089453
Органи місцевого самоврядування	202651	1578192	3108068	5557726	3994378	3791727	-1563348
Транспорт	1160718	887547	133182	1418403	1138665	-22053	-279738
Виробництво промислових та товарів народного споживання	832679	1177050	1056046	836515	1064339	231660	227824
Послуги	290653	355912	459015	458619	895916	605263	437297
Машинобудування	1508236	2136894	1573212	141605	171083	-1337153	29478
Фінансові послуги	99495	34211	18364	10220	66522	-32973	56302
Видавнича діяльність	25317	25085	26099	30228	41631	16314	11403
Медіа та зв'язок	7330	126244	96256	8488	15025	7695	6537
Інші	15261	30733	69697	135397	224387	209126	88990
Всього	131184541	122648384	89246583	87385613	108118913	-23065628	20733300
Резерв	(63641365)	(57480040)	(26020506)	(12631527)	(24903318)	38738047	-12271791
Всього	67543176	65168344	63226077	74754086	83215595	15672419	8461509

Так, по сфері енергетики обсяги наданих кредитних коштів впали на 19896949 тис. грн. за 2018-2022 роки, а по нафтогазовій та хімічній

промисловості на 7741037 тис. грн. Кредит для сфер будівництва та нерухомості також скоротилися на 11808712 тис. грн. і зменшилися на 12936706 тис. грн. кредити для сфери виробництво та переробка харчових продуктів. Разом з тим, розглядаючи 2021-2022 роки можна відмітити, що в тій самій енергетиці відбулося зростання кредитування на 1743737 тис. грн., по нафтогазовій та хімічній промисловості – на 5020389 тис. грн., виробництво та переробка харчових продуктів та напоїв – зросло на 1520674 тис. грн.

Можна відмітити, що незважаючи на надважку ситуацію в нашій країні, всі сфери економіки намагаються працювати, забезпечувати робочими місцями населення, створювати свою продукцію, надавати послуги.

Також варто проаналізувати кредити, надані фізичним особам за 2018-2022 роки у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Аналіз кредитів, наданих фізичним особам АТ «Ощадбанк»
за 2018-2022 роки [49]

тис. грн.

Кредит	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Платіжні картки	3338155	4100037	4399749	5296263	5558342	2220187	262079
Поточні кредити	1716534	1803507	2038005	3176327	3683923	1967389	507596
Споживчі кредити	1685499	1556912	1732384	1352753	1344085	-341414	-8668
Автокредити	1316830	2287008	2810990	4797608	4209385	2892555	-588223
Інші споживчі кредити	887087	1134525	1399976	2020911	1534970	647883	-485941
Резерв під очікувані кредитні збитки	(3532290)	(3317611)	(3466127)	(3023369)	(4856059)	-1323769	-1832690
Загальна сума кредитів фіз.особам	5411815	7564378	8914977	13620493	11474646	6062831	-2145847

Аналізуючи кредити фізичним особам, можна побачити, що за період 2018-2020 років по всіх видах кредитів, окрім споживчих кредитів, відбулося збільшення кредитування. Аналізуючи кредити фізичним особам, відмітимо, що за 2018-2020 роки відбувався кожного року приріст в сумах кредитування, і тільки за результатами 2022 року обсяги кредитування впали на 2145847 тис. грн. в порівнянні з 2021 роком. Зрозуміло, що причиною цього спаду стала війна в нашій країні, в результаті якої у населення країни впали доходи, багато людей виїхали за кордон і просто не знаючи, що їх чекає в майбутньому люди тримають грошові кошти про запас вдома.

Так, зросли кредити платіжними картками на 2220187 тис. грн. (2018 рік – 3338155 тис. грн.) і склали на кінець 2022 року 5558342 тис. грн. Іпотечні кредити з 1716534 тис. грн. у 2018 році вирости до суми у 3683923 тис. грн. (ріст становив 1967389 тис. грн.). Обсяги автокредитів вирости на 2892555 тис. грн., а обсяги інших споживчих кредитів вирости на 647883 тис. грн.

За результатами 2022 року тільки по іпотечних кредитах та кредитах за платіжними картками відбулося зростання, а саме на 262079 тис. грн. та на 507596 тис. грн. відповідно. Щодо обсягів споживчих, інших споживчих та автокредитів, то дані складові впали у 2022 році.

Проаналізуємо структуру кредитів, наданих фізичним особам за 2018-2022 роки.

Якщо аналізувати структуру наданих кредитів фізичним особам, то можна відмітити, що найбільше надавалися кредити з використанням платіжних карток, а саме: 2018 рік – 61,68%, 2019 рік – 54,20%, 2020 рік – 49,35%, 2021 рік – 38,88% і 2022 рік – 48,44%.

За період 2018-2022 років обсяги наданих кредитів з використанням платіжних карток скоротилися на 13,24%, проте за 2022 рік вони навпаки зросли на 9,56%.

На другому місці у 2018 році були іпотечні кредити з часткою в 31,72%, а вже з 2019 року і по 2022 рік друге місце займали саме автокредити: 2019 рік – 30,23%, 2020 рік – 31,53%, 2021 рік – 35,22%, 2022 рік – 36,68%. І третє місце займали у 2018 році споживчі кредити з часткою у 31,14%. Протягом 2019-2022

років третє місце займали іпотечні кредити: 2019 рік – 23,84%, 2020 рік – 22,86%, 2021 рік – 23,32%, 2022 рік – 32,10%.

Таблиця 2.9

Аналіз структури кредитів, наданих фізичним особам АТ «Ощадбанк»
за 2018-2022 роки [49]

%

Кредит	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Відхилення (+;-)	
						2022/ 2018	2022/ 2021
Платіжні картки	61,68	54,20	49,35	38,88	48,44	-13,24	9,56
Іпотечні кредити	31,72	23,84	22,86	23,32	32,10	0,39	8,78
Споживчі кредити	31,14	20,58	19,43	9,93	11,71	-19,43	1,78
Автокредити	24,33	30,23	31,53	35,22	36,68	12,35	1,46
Інші споживчі кредити	16,39	15,00	15,70	14,84	13,38	-3,01	-1,46
Резерв під очікувані кредитні збитки	-65,27	-43,86	-38,88	-22,20	-42,32	22,95	-20,12
Загальна сума кредитів фізичним особам	100	100	100	100	100	-	-

Найменша частка за період 2018-2020 років була у інших споживчих кредитах, а у 2021-2022 роках у споживчих кредитах, а саме: 9,93% та 11,71% відповідно.

Варто також зауважити, що за 2022-2021 роки по всіх видах кредитів окрім інших споживчих кредитів відбулося зростання їхніх часток.

2.3 Формування та реалізація процентної політики АТ КБ «Ощадбанк»

Процентна політика є одним із важливих елементів кредитних відносин і визначає механізм оплати кредиту. Він спрямований на максимізацію чистого процентного доходу від банківських операцій, страхування кредитних ризиків та управління ліквідністю балансу банку. Процентна політика є одним із найефективніших елементів впливу центрального банку, який дає змогу швидко коригувати параметри

При визначенні оптимальних конкурентоспроможних процентних ставок банкам необхідно враховувати низку факторів:

- банк зобов'язаний зберігати частину залучених активів у вигляді обов'язкових резервів, які не приносять реального доходу;
- частина активів банку має бути спрямована на формування резервів під кредитні ризики, які не приносять реального доходу;
- є прострочення платежів за частиною кредитних договорів, а деякі позики є безнадійними.

Виділяють наступні принципи процентної політики банку, які є сукупністю основних умов, що визначають цілі та спрямованість щодо реалізації матеріальних інтересів кредиторів щодо передачі коштів у тимчасове користування та врахування додаткових премій за вкладками:

- максимізація процентної маржі, яка визначається як різниця між процентними доходами за кредитними операціями та процентними витратами на формування депозитного портфеля;
- встановлення диференційованих процентних ставок, що забезпечують прибутковість банківських операцій;
- рівень процентних ставок за операціями комерційних банків має перебувати в прямій залежності від стану попиту на кредитні ресурси. Будь-яке зростання попиту має визначати ступінь підвищення процентних ставок як за

активними, так і за пасивними операціями банку;

- встановлення рівня процентних ставок для кожної операції носить договірний характер;

- зміна процентних ставок відповідно до умов договору та клієнта;

- паралельне регулювання рівня процентних ставок за кредитними та депозитними операціями;

- розмір процентної ставки повинен бути пов'язаний із строком депозитних коштів, а при кредитних операціях - із строком позики. Метою визначення залежності процентів від термінів зберігання є подальше залучення коштів населення на триваліші терміни;

- при формуванні процентної політики варто звернути увагу на індекс вартості життя [49].

Індксація депозитів в Україні не проводиться, хоча раніше в нашій країні ця методика застосовувалася. У багатьох зарубіжних країнах банки використовують депозити, які прив'язані до індексу вартості життя. Тобто грошова застава повертається власнику з перерахуванням з урахуванням зростання індексу вартості життя за минулий рік.

Щоб визначити ефективну процентну політику, наведені вище принципи слід застосовувати в комплексі, а не окремо. При формуванні процентної політики враховуються такі фактори, як депозитна ставка, яка має бути привабливою для потенційних клієнтів банку, і процентна ставка не повинна перевищувати нижню межу процентної маржі між активними та пасивними операціями.

Для встановлення рівня процентної ставки необхідно враховувати макроекономічні та мікроекономічні фактори. Вони визначають можливість покриття витрат банку, управління ризиками та отримання прибутку за проведеними операціями.

Таким чином, внутрішніми факторами є термін кредиту, сума кредиту, надійність і репутація клієнта, відносини між банком і клієнтом, рівень прибутковості банку, розмір банку та його вид, місцезнаходження банку тощо.

Однак для надійної та ефективної процентної політики банку недостатньо враховувати тільки мікроекономічні фактори. Тому комплекс макроекономічних факторів є невід'ємною частиною процентної політики банку. Основним з них є рівень державного регулювання ставок на ринку, тобто вплив органів державного регулювання, а саме центрального банку, адміністративними чи економічними методами.

Нині в умовах мінливих економічних умов і високої волатильності потоків капіталу економіка дуже чутлива до зміни розміру іноземних процентних ставок. Тому Національному банку України при реалізації облікової політики необхідно враховувати різницю між процентними ставками всередині країни і за кордоном. Зміна суми рефінансування є сигналом для фінансового ринку, він надає своїм учасникам інформацію щодо оцінки рівня інфляції. Тому при розробці процентної політики банки повинні враховувати рівень ставки рефінансування, оскільки процентна ставка є основним інструментом реалізації важливих цілей і пріоритетів банку.

При формуванні процентної політики банк мусить:

- визначати проценти за кредитами з урахуванням рівня інфляції;
- створити систему процентних ставок, які максимально будуть стимулювати раціональне використання кредитів;
- пов'язати офіційну процентну ставку з попитом і пропозицією кредитних ресурсів;
- розрахувати надбавку до офіційного курсу НБУ в залежності від фінансового стану позичальника;
- враховувати різні варіанти нарахування відсотків залежно від типу клієнта, терміну кредиту, суми кредиту тощо;
- прогнозувати процентний ризик [40, 5].

Встановлено, що в період фінансово-економічної кризи такі методи регулювання не набули такого рівня та ефективності. І, хоча розмір облікової ставки Національного банку України враховується банком при визначенні процентної ставки за кредитом, він має радше інформаційний, а не

нормативний характер. Наступний фактор — зміна попиту та пропозиції на банківські кредити, тобто зміна динаміки кредитного ринку. Коли йде стадія економічного зростання, відсотки за кредитами зростають, відповідно, коли йде економічна рецесія, ставки знижуються. Третім чинником є зростання темпів інфляції, який безпосередньо впливає на формування процентної політики та відображає рівень прибутковості банків. Останній фактор - розмір дефіциту бюджету.

Проаналізуємо параметри депозитних та кредитних операцій та розміри процентних ставок, користуючись офіційним сайтом АТ КБ «Ощадбанк». Узагальнена інформація про умови наявних депозитних продуктів АТ «Ощадбанк» представлена у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Депозитні продукти АТ «Ощадбанк» для приватних осіб [49]

Умови	Назва депозитного продукту		
	«Мій депозит»	«Мій пенсійний депозит» (для пенсіонерів)	«Мій валютний депозит»
Відсоткова ставка	Диференційована залежно від суми, валюти та терміну депозиту: -максимальна для депозиту у гривні – 15%; -максимальна для депозиту у доларах США – 0,7%; -максимальна для депозиту у євро – 0,5%.	Диференційована залежно від суми, валюти та терміну депозиту: -максимальна для депозиту у гривні – 15,5%; -максимальна для депозиту у доларах США – 0,7%; -максимальна для депозиту у євро – 0,5%.	0,01% на термін 6 місяців.
Валюта депозиту	Гривня, долар США, євро		Долар США
Виплата відсотків	Щомісячно або щомісячна капіталізація		щомісячна капіталізація
Мінімальна сума депозиту	1 000 грн, 100 дол. США, 100 євро		1000 дол. США
Максимальна сума депозиту	Без обмежень		
Поповнення депозиту	Доступно		Не передбачено
Мінімальна сума поповнення	200 грн, 10 дол. США, 10 євро		Без обмежень
Автопродлонгація депозиту	Наявна		Так
Дострокове повернення депозиту	Не передбачено		

За наведеною у табл. 2.10 інформацією можна побачити, що банк пропонує різноманітні умови своїх депозитних програм для фізичних осіб за середніми відсотковими ставками, усунення якихось жорстких обмежень та максимальне спрощення оформлення угод і користування депозитним коштом із можливістю використання інформаційних технологій.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням та початком війни АТ «Ощадбанк» пропонує також 2 депозитні програми, які наведені у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Депозитні продукти АТ «Ощадбанк» (у зв'язку в повномасштабним вторгненням та початком війни) [49]

Умови	Назва депозитного продукту	
	«Моя перемога»	«Мій захисник»
Відсоткова ставка	3 місяці +5 днів – 17,0%	3 місяці +5 днів – 13,0%; 6 місяців – 14,0%
Валюта депозиту	Гривня	
Вид вкладу	Строковий	
Виплата відсотків	В кінці терміну	Щомісячно
Мінімальна сума депозиту	10 000 грн.	5 000 грн.
Максимальна сума депозиту	Без обмежень	
Поповнення депозиту	Не передбачено	Можливо, мінімум на 1000 грн.
Пролонгація депозиту	Не передбачено	Передбачено
Дострокове повернення депозиту	Не передбачено	Не передбачено

Наведені умови свідчать про те, що даний банк здійснює індивідуальний підхід до формування процентних ставок за депозитами, надає широкий вибір щодо валюти депозиту (гривня, долар, євро) та виплати відсотків, встановлює порівняно невеликі мінімальні суми депозитів.

Усе це сприяє більшому залученню строкових депозитів для малого та середнього бізнесу.

Якщо розглядати, які саме кредитні продукти пропонує АТ «Ощадбанк» своїм клієнтам, то він пропонує 4 групи кредитів, а саме:

1. Кредити на житло: нерухомість на вторинному ринку; доступна іпотека 7%; програма «Оселя»; кредит під іпотеку.
2. Кредити на авто: кредит на нове авто; кредит на електромобілі; кредит на КАСКО.
3. Грошові кредити: кеш кредит; кредит розстрочка.
4. Спеціальні програми: кредит під депозит; реструктуризація кредитів; реструктуризація карткових кредитів [39].

Розглянемо окремі види кредитних програм для фізичних осіб у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Характеристика окремих кредитних продуктів АТ «Ощадбанк»
для приватних осіб [49]

Умови	Назва кредитного продукту	
	«Оселя»	На електромобілі
Хто може скористатися	кадрові військові, вчителі та науковці, медики	
Ставка, що сплачується позичальником	3% річних	від 0,01% до 19,0% річних (максимальний розмір)
Базова ставка	7% річних	
Реальна річна % ставка / Базова реальна річна ставка	від 3,84% / 8,04%	
Строк кредитування	до 20 років (240 місяців)	від 1 до 7 років
Перший внесок	від 20-30% вартості предмета іпотеки	від 30% від вартості транспортного засобу
Максимальна сума кредиту	6 млн. грн.	від 100 000 до 10 000 000 грн
Нормативна площа житла	в залежності від складу сім'ї позичальника	
Разова комісія за надання кредиту	0,5% від суми кредиту	від 1.5% до 3.5% від суми кредиту
За переказ коштів на рахунок продавця	750 грн.	
За відкриття рахунку	200 грн.	

Тому в сучасних ринкових умовах важливою фінансовою проблемою є встановлення ефективної процентної політики. Це зумовлює необхідність

формування процентної політики банків з урахуванням її складових, методів ціноутворення за активними та пасивними операціями, управління процентним ризиком. Однією з основних функцій банківської системи є розподіл грошових ресурсів шляхом акумуляції тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання та населення та спрямування їх на кредитування реального сектора економіки та мінімізація ризиків при зміні центральним банком процентної ставки.

Висновок до 2 розділу

Демонізація банківської системи та децентралізація сприяли розвитку банківської конкуренції та створенню фінансових ринків. Банки почали самостійно визначати рівень процентних ставок, враховуючи вплив низки факторів: співвідношення попиту та пропозиції на фінансових ринках, темпи інфляції, державне регулювання рівня процентних ставок, загальний рівень економічної рентабельності.

Проаналізовано, що кількість банківських установ з кожним роком скорочується: так за період 2018-2022 років комерційні банки скоротилися з 77 одиниць до 67, а за останній рік на 4 одиниці. Банки з іноземним капіталом також скорочуються: з 37 одиниць у 2018 році до 30 у 2022 році (-7 одиниць).

Активи банківської системи за досліджувані нами 5 років зросли на 993889 млн. грн., загальні активи виросли на 806269 млн. грн.

Зобов'язання банків виросли за досліджуваній нами період на 930300 млн. грн.; зобов'язання банків в іноземній валюті виросли на 210761 млн. грн.; кошти суб'єктів господарювання зросли на 483159 млн. грн.; кошти фізичних осіб виросли на 425096 млн. грн.

Рентабельність активів з 1,69% у 2018 році зменшилася до рівня у 1,04% за підсумками 2022 року, а рентабельність капіталу скоротилася з 14,67% до 9,68%.

Аналізуючи процентні ставки за 2018-2022 роки можна відмітити, що

облікова ставка до 2018 року зростала до рівня 18,0%, а з 2018 року скорочувалась і у 2021 році дорівнювала 9,0%. Проте, за 2022 рік вона зросла до рівня у 22,0%. Станом на 27.10.2023 року облікова ставка зменшилася до рівня у 16,0 %.

Аналізуючи АТ «Ощадбанк» та його депозитну та кредитну політики, відмітимо, що загальна сума рахунків клієнтів за 2018-2022 роки виросла з 154016447 тис. грн. у 2018 році до рівня у 23394039 тис. грн., тобто на 79923862 тис. грн.

Аналізуючи кредити надані клієнтам ми бачимо, що загальна сума зростала за 2018-2022 роки на 15672419 тис. грн. За останній рік загальна сума кредитів також виросла на 8461509 тис. грн. і на кінець 2022 року дорівнювала 83215595 тис. грн. (2018 рік – 67543176 тис. грн.).

Аналізуючи депозитні та кредитні програми АТ «Ощадбанк» відмітили, що банк здійснює індивідуальний підхід до формування процентних ставок за депозитами, надає широкий вибір щодо валюти депозиту (гривня, долар, євро) та виплати відсотків, встановлює порівняно невеликі мінімальні суми депозитів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1. Підвищення ефективності депозитних та кредитних операцій як основа вдосконалення процентної політики АТ КБ «Ощадбанк»

Банківському сектору національної економіки як сукупності комерційних банків притаманний системний ризик, який зумовлює втрату економічної вартості активів чи довіри до них, що негативно впливатиме на реальний сектор економіки.

У напрямі розвитку банківського сектору України необхідно: розбудувати фінансово потужну, прибуткову і стабільну банківську систему, яка ефективно виконує свою основну функцію – оптимальний перерозподіл капіталу в економіці для кредитування реального сектору, фінансового забезпечення досягнення макроекономічних пріоритетів; забезпечити вільний доступ всіх банків до рефінансування НБУ; підвищити довіру між банками і клієнтами, поповнити клієнтську базу фінансово потужними платоспроможними клієнтами та налагодити стабільну роботу на конкурентному банківському ринку [44, 2].

Підвищення ефективності депозитної політики українських банків необхідно починати з удосконалення банківського законодавства, яке повинно відображати всі форми взаємовідносин банків з органами державної влади та управління, з НБУ, а також між собою та клієнтурою. Банківське законодавство повинно мати прямий характер, щоб мінімізувати втручання органів управління в діяльність банків.

Система банківського ліцензування потребує вдосконалення з метою

ліквідації монополізму в діяльності банківських установ, а також вирівнювання умов конкуренції між ними. З метою забезпечення повноти банківського законодавства норми, що стосуються банківської діяльності, мають бути внесені до законодавчих актів, що регулюють інші сфери діяльності.

Крім того, при вдосконаленні податкового законодавства необхідно звернути увагу на специфіку банківського сектору та зацікавити його у розширенні своєї діяльності та підвищенні фінансової стабільності, адже створення ефективної системи оподаткування є одним з найважливіших напрямів регулювання банківського сектору. Крім того, НБУ необхідно звернути увагу на створення передумов для активізації процесу залучення довгострокових коштів населення [46, 185].

Одним із пріоритетних напрямків підвищення ефективності депозитної політики банку є вдосконалення структури банківського сектору та розвиток внутрішньогалузевої конкуренції. Для підвищення конкурентоспроможності українських банків у світлі інтеграції до Європейського Союзу доцільно створити програму структурування та консолідації банківської системи, підвищення рівня капіталізації. Тому в певних ситуаціях виникає необхідність стимулювання з боку органів нагляду та регулювання злиття та поглинання банків з метою підвищення рівня конкуренції на сегментах фінансового ринку, а саме: на ринку депозитних ресурсів. НБУ має сприяти діяльності банків, яка стосується створення корпоративних пенсійних фондів як інструменту депозитної політики та інститутів забезпечення економіки відносно дешевими довгостроковими фінансовими ресурсами. Щодо депозитних ставок, то в Україні вони однозначно повинні знизитися. Це ненормальне явище, коли в економічно розвиненій країні вигідніше відкрити депозит, ніж займатися підприємницькою діяльністю. Основна мета депозитних вкладень – це передача вартості грошей у часі, а не дохід. Тобто процентна ставка за депозитом теоретично не повинна перевищувати рівень інфляції в країні. Знизити відсоткові ставки можна буде лише тоді, коли рівень інфляції буде достатньо низьким, а національна валюта – достатньо стабільною [27, 127].

Підвищення ефективності депозитної політики може бути досягнуто шляхом використання зарубіжного досвіду організації заощаджень населення. Окрему увагу слід приділити організації та реалізації накопичувальних інвестиційних схем, зокрема пенсійних рахунків, рахунків для оплати навчання, придбання житла, а також підвищення ролі банків у здійсненні договірних операцій, зокрема управління пайові інвестиційні фонди. Цікавим є досвід іноземних банків і з точки зору обслуговування корпоративних клієнтів. Особливу увагу заслуговує чіткий хід внутрішньобанківських процедур, що дозволяє досягти ефективності продажу банківських послуг та знизити операційні витрати, тоді як робота більшості українських комерційних банків з корпоративною клієнтурою часто базується на ексклюзивному підході, що зменшує якість послуг і дохід банку в цілому.

Основними рекомендаціями та напрямками щодо підвищення ефективності депозитної політики банку є:

- розвиток депозитних операцій з фізичними особами на основі впровадження нової техніки та технології банківського обслуговування населення; забезпечення високої стабільності залучених банком коштів;
- використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів у різні види вкладів;
- розширення обсягів строкових вкладів за рахунок цільових коштів, що знаходяться на рахунках підприємств;
- розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади, оскільки вони є найбільш стабільною частиною мобілізованих банком ресурсів;
- використання у вітчизняних умовах досвіду економічно розвинених країн щодо відкриття різних видів SMA-, ATS-рахунків та деяких інших видів депозитів [22, 13].

Практичне використання обговорених напрямків удосконалення депозитної політики вітчизняних банків могло б значно розширити їх можливості у сфері мобілізації ресурсів та їх ефективного розміщення.

Вагомий вплив на нестабільність банківської системи здійснює

непродумана кредитна діяльність окремих банків, наслідки роботи яких призвели не тільки до їх фінансової неспроможності, але й до посилення ризиків для системи в цілому.

З огляду на це, актуалізується необхідність дослідження концентрації кредитних портфелів у банківській системі України як основного чинника виникнення криз та оцінка сконцентрованості кредитних портфелів банків за їх часткою в активах та окремих субпортфельних сегментах.

Ефективному та раціональному використанню кредитних ресурсів та покращенню кредитних операцій сприятимуть такі заходи: під час надання кредиту в ціні слід ураховувати строк позички, попит на вільні кредитні ресурси, якість застави, ставку банків-конкурентів; ринкова вартість застави повинна переглядатися на час оцінки розміру необхідного резерву під основну кредитну операцію [20, 44].

Також варто звернути увагу на вітчизняну практику структурування окремого кредиту – сам процес структурування кредиту є напрацюванням таких параметрів, які могли б задовольнити потреби позичальника та звести кредитний ризик банківської установи до мінімуму, при забезпеченні умов своєчасного повернення кредиту.

Встановлено, що основними структурними параметрами кредиту слід вважати: суму кредиту; терміни виконання; умови видачі; графік погашення; забезпечення та процентні ставки.

Вважаємо, що АТ КБ «Ощадбанк» слід в подальшому збільшувати обсяги споживчого кредитування, що сприяло би зменшенню прострочених і сумнівних позик у кредитних портфелях.

Важливе значення у кредитному процесі відіграє організація роботи щодо видачі кредитів та контролю за їх погашенням.

Тобто кредитна політика банку має бути націлена на розробку та реалізацію такої оптимальної політики, яка поєднувала б економічні інтереси як банку, так і клієнта, та прийняття рішень щодо забезпечення найбільш ефективного руху фінансових коштів [12, 30].

Таким чином, матеріальний прояв ризику кредитної операції полягає в тому, що борг не повертають, а юридично зводиться до невиконання зобов'язань. Тому можна запропонувати страхування від збитків у разі невиконання вимог як один із принципів вдосконалення управління кредитним портфелем. Банку необхідно налагоджувати стосунки із страховими компаніями, оскільки банки мають великий вплив на становлення дійсно професійного страхового бізнесу в Україні, але для цього страховиків потрібно розглядати як найближчих партнерів банків у кредитній діяльності, а не як машину для друкування грошей з метою компенсації збитків, понесених банком у зв'язку з видачею явно безповоротного кредиту.

Адже саме від складу кредитного портфелю залежить його ефективність і прибутковість.

Для забезпечення ефективності управління кредитним портфелем комерційному банку потрібно провести наступні заходи:

- розвивати кредитування фізичних осіб як споживче, так і іпотечне та кредитування фізичних осіб-підприємців;
- зберегти існуючий склад кредитного портфеля юридичних осіб, мінімізувавши при цьому його ризиковість та підвищивши його якість;
- активно використовувати маркетингові дослідження для оцінки стану ринку банківських послуг та попередження або скорочення можливих збитків від кредитної діяльності;
- виводити з балансу кредити, які класифіковані як безнадійні, та погашати їх за рахунок власного капіталу;
- підвищувати кваліфікацію працівників, що відповідальні за залучення та аналіз кредитоспроможності клієнтів банку задля зменшення кредитного ризику та попередження про клієнтів, щодо яких існують сумніви у кредитоспроможності чи можливостей шахрайства [16, 46].

Процентна політика є одним з основних факторів, які визначають динаміку ресурсної бази банку і, відповідно, впливають на показники рентабельності діяльності.

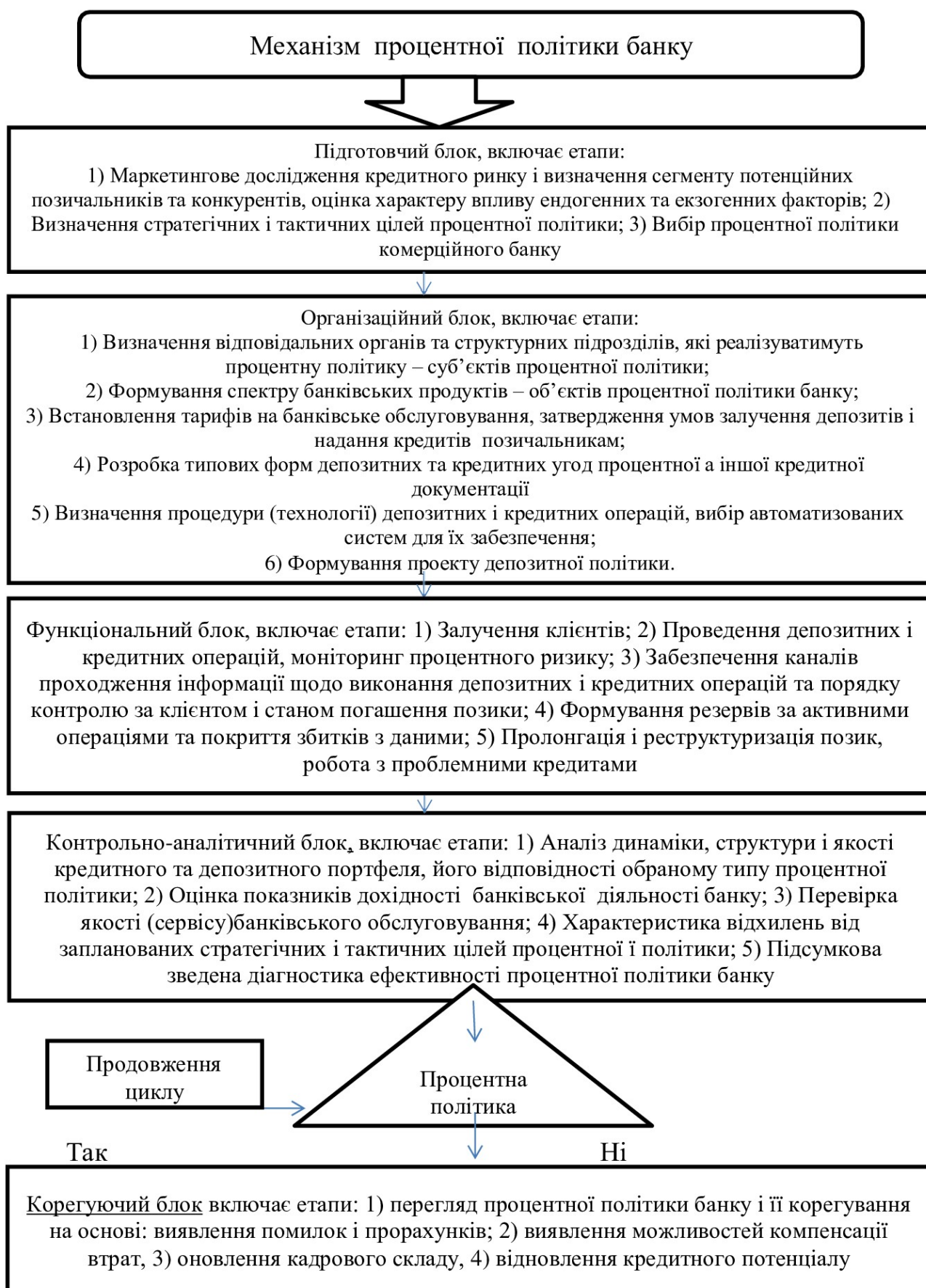

Рис. 3.1 Складові механізму процентної політики банку [6, 80]

Процентна політика характеризує комплекс механізмів регулювання інвестиційної та заощаджувальної політики банку, вона має регулювати величину процентних ставок за депозитами та кредитами та встановлювати їх на рівні, який забезпечує прибутковість банківських операцій та еластичність до витрат, забезпечує співвідношення між активними та пасивними операціями за термінами та сумами, підтримує ліквідний баланс, зменшує процентний ризик.

При формуванні процентної політики банк має здійснювати такі кроки (рис. 3.2) [11, 13].

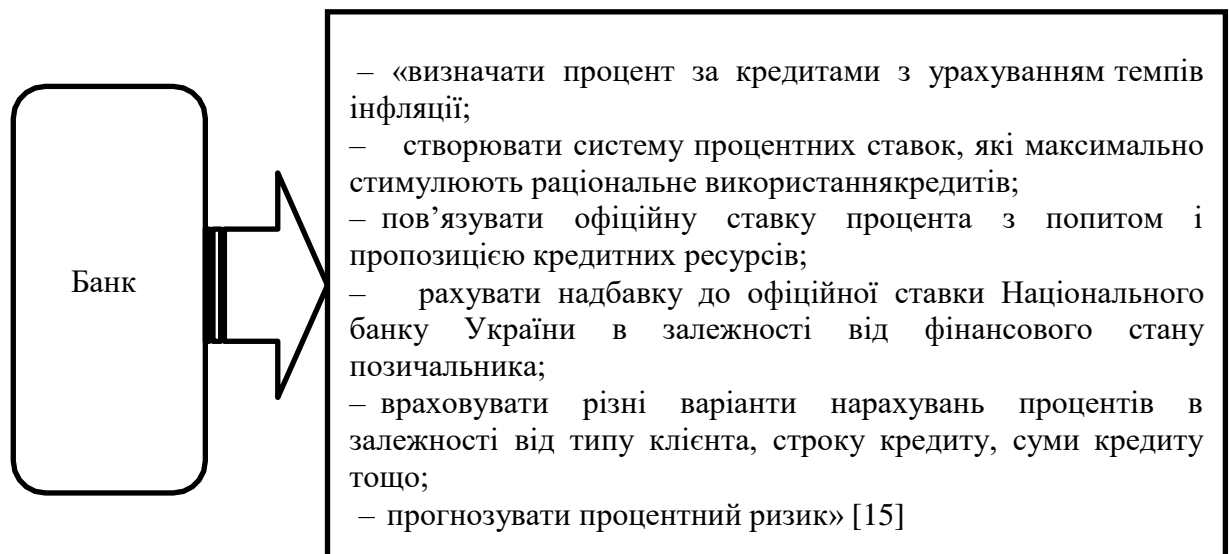

Рис. 3.2 Кроки банківської установи при формуванні процентної політики

Для встановлення рівня процентної ставки необхідно враховувати макроекономічні та мікроекономічні фактори. Вони визначають можливість покриття витрат банку, отримання прибутку та управління ризиками за проведеними операціями. Внутрішніми факторами є термін кредиту, сума кредиту, надійність і репутація клієнта, відносини між банком і клієнтом, рівень прибутковості банку, розмір банку і його тип, місцезнаходження банку тощо.

Однак для ефективної та надійної процентної політики банку недостатньо враховувати тільки мікроекономічні фактори. Тому комплекс макроекономічних факторів є невід'ємною частиною процентної політики

банку. Основним з них є рівень державного регулювання ставок на ринку, а саме центрального банку, адміністративними чи економічними методами [18, 520].

Нині в умовах мінливих економічних умов і високої змінності потоків капіталу економіка є дуже чутлива до зміни розміру іноземних процентних ставок. Тому Національному банку України при реалізації облікової політики необхідно враховувати різницю між процентними ставками в самій країні та за кордоном. Дисконтна політика має пом'якшити дисбаланс між процентними ставками за активами в національній і іноземній валютах. Зміна суми рефінансування є сигналом для фінансового ринку, він надає своїм учасникам інформацію щодо оцінки рівня інфляції. Тому при розробці процентної політики банки повинні враховувати рівень ставки рефінансування, оскільки процентна ставка є основним інструментом реалізації важливих цілей і пріоритетів банку.

На жаль, в умовах тривалої фінансово-економічної кризи такі методи регулювання не набули такого рівня та ефективності. І, хоча розмір облікової ставки НБУ враховується банком при визначенні процентної ставки за кредитом, він має радше інформаційний, а не нормативний характер. Наступний фактор — зміна попиту та пропозиції на банківські кредити, тобто зміна динаміки кредитного ринку. Коли йде стадія економічного зростання, відсотки за кредитами зростають, відповідно, коли йде економічна рецесія, ставки знижуються. Третім чинником є зростання темпів інфляції, який безпосередньо впливає на формування процентної політики та відображає рівень прибутковості банків. Якщо є високий рівень інфляції, то відбувається підвищення процентних ставок через зростання цінових ризиків для кредиторів. Інфляція визначає мінімальний рівень процентної ставки, який хоче отримати власник коштів за їх позику. Останній фактор - розмір дефіциту бюджету. Цей фактор є ключовим при врахуванні динаміки попиту на кредитні ресурси з боку держави, що впливає на величину ринкових процентних ставок [32, 22].

Отже, з урахуванням усіх необхідних факторів в процесі формування

процентної політики банку має бути розроблений механізм досягнення адекватності процентної ставки за кредитами реальним умовам функціонування банківської установи, а також ситуації в конкретний період часу. Чим більше факторів враховано при формуванні процентної політики банку, тим більше можливостей для успішної реалізації кредиту.

В сучасних ринкових умовах важливою фінансовою проблемою є встановлення ефективної процентної політики. Процентна ставка є одним із інструментів, який охоплює практичну сторону реалізації інтересів банку як кредитора з одного боку, і банку як позичальника з іншого. Це зумовлює формування процентної політики банків з урахуванням її складових, методів ціноутворення за активними та пасивними операціями, управління процентним ризиком.

Однією з основних функцій банківської системи є розподіл грошових ресурсів шляхом акумуляції тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання та населення та спрямування їх на кредитування реального сектора економіки та мінімізацію ризиків при зміні центральним банком процентної ставки [23, 183].

В даний час підвищення ефективності діяльності банку є надзвичайно актуальним. З цією метою пропонуємо наступні напрямки підвищення ефективності процентної політики банку:

- 1) проведення ефективної маркетингової та процентної політики, яка забезпечить зростання групи активів, що приносять процентний дохід;
- 2) управління процентним ризиком: досягнення цільового рівня чистої процентної маржі, спреду, чистого процентного доходу, прогнозування руху процентних ставок, визначення динамічної структури активів і пасивів на основі геп-аналізу, використання інструментів хеджування;
- 3) узгодженість процентних ставок за депозитами та процентних ставок за кредитами;
- 4) формування процентної політики банку на ринку банківських ресурсів з урахуванням можливості їх вигідного розміщення в активах банку;

- 5) розширення критеріїв диференціації процентних ставок за банківськими кредитами та депозитами;
- 6) стимулювання процентною політикою більш активного залучення тимчасово вільних коштів населення в активний банківський оборот;
- 7) використання інструментів процентної політики банку для підвищення стійкості та ліквідності банківської установи.

Практичне застосування запропонованих напрямів удосконалення процентної політики банку сприятиме зміцненню його фінансового стану та покращенню фінансових результатів діяльності в умовах нестабільного економічного середовища.

3.2 Стратегія управління процентним ризиком

Управління процентним ризиком є одним із першочергових завдань менеджменту банку. До цього часу банківська система України була орієнтована на фінансування довгострокових банківських активів короткостроковими ресурсами, що в сучасних умовах потребує постійного рефінансування існуючих розривів під високі ринкові процентні ставки, що призводить до зменшення прибутку банків та збільшення процентного ризику. Гострота проблеми посилюється тим, що українські банки тільки опановують ринкові методи управління процентним ризиком.

Банки відіграють провідну роль у мобілізації та перерозподілі капіталу, акумулюванні тимчасово вільних коштів, наданні кредитів з метою отримання прибутку. Вагомим фактором фінансової стійкості банку є ефективне управління його ризиками, одним з яких є ризик, пов'язаний зі зміною процентних ставок за активними та пасивними операціями.

Основна причина, яка визначає ймовірність збитків банків через коливання процентної ставки, пов'язана з дисбалансом зміни доходів від

активів з відповідними змінами витрат, які пов'язані із залученням ресурсів для кредитних операцій. Цьому сприяють такі чинники, як неврахування в кредитному договорі можливих змін процентних ставок, встановлення єдиного відсотка протягом усього терміну банківського кредиту, неправильне визначення ціни за кредит та відсутність альтернативні підходи до формування ціни кредиту та успішні системи оцінки процентного ризику. Ризик процентної ставки – це фактичний або потенційний ризик для доходу або капіталу, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковність банку, так і на вартість його активів і пасивів.

Основні напрями мінімізації процентних ризиків АТ КБ «Ощадбанк» наведені на рис.3.3.

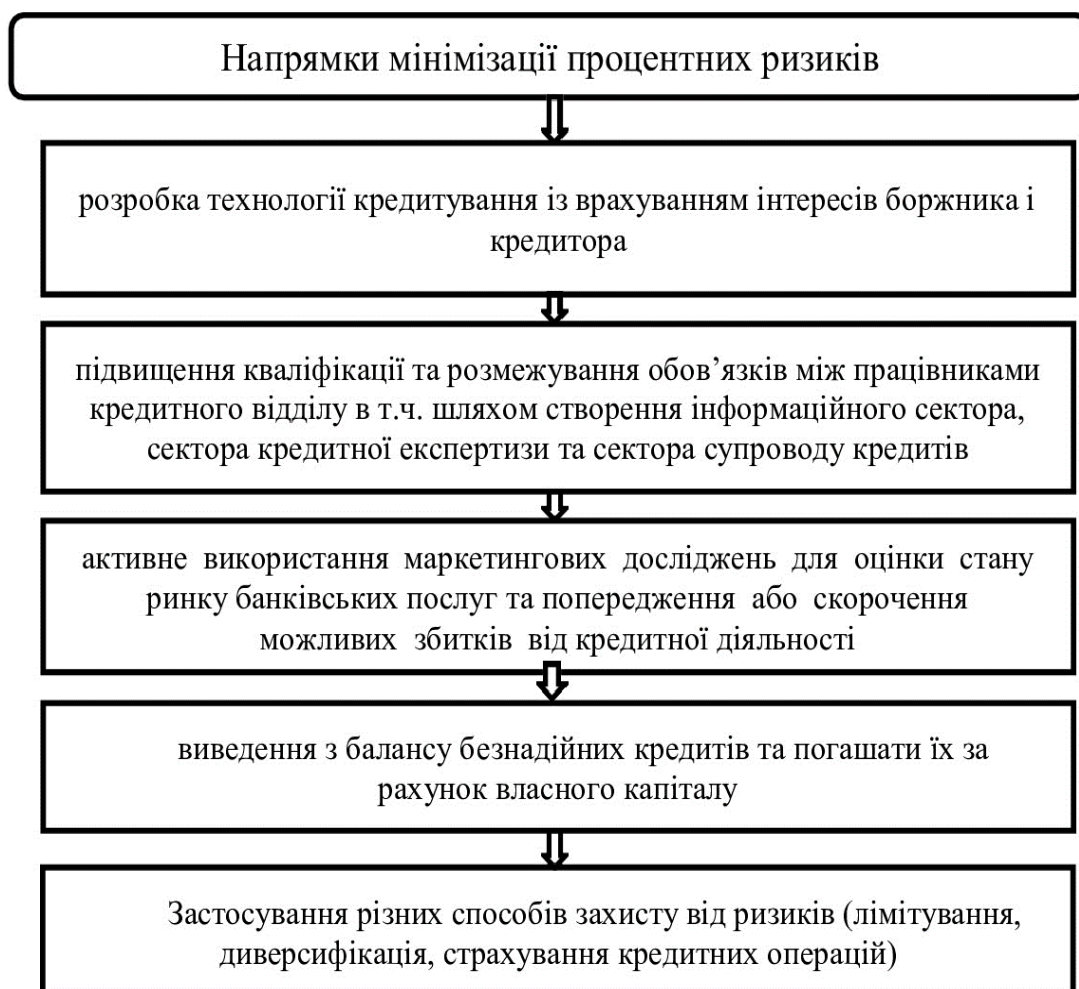

Рис. 3.3 Основні напрями мінімізації процентних ризиків АТ КБ «Ощадбанк» [15, 35]

На сучасному банківському ринку стратегія управління процентним ризиком є основним завданням спеціальних банківських комітетів – так званого Комітету з управління активами та пасивами, основною метою якого є захист прибутку банку від негативного впливу коливань процентних ставок.

Управління процентним ризиком передбачає використання різноманітних методів і дій, спрямованих на зниження ризику втрати прибутку внаслідок зміни процентних ставок:

- управління ліквідністю банку, де основна увага зосереджена на підтримці балансу між процентною ставкою за кредитними та депозитними операціями, збалансованості строків та обсягів залучення та розміщення фінансових активів, потоків доходів і витрат;

- передача процентного ризику іншій стороні через купівлю-продаж похідних фінансових інструментів (ф'ючерсів, свопів, опціонів), що має зменшити ймовірність збитків банку від коливань ринкових процентних ставок;

- трансфертне ціноутворення, яке полягає у визначенні ціни для кожного рахунку, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів, на момент його відкриття [36, 23].

Порівнюючи вітчизняний та зарубіжний досвід управління процентним ризиком банку можна знайти багато спільних рис, але є суттєві відмінності, які необхідно враховувати в процесі вдосконалення вітчизняної системи управління процентним ризиком.

Розглядаючи зарубіжні методи управління процентним ризиком банків, ми виділили два основних підходи: європейський (стандартизований Базельським комітетом і заснований на внутрішньобанківських моделях) та американський.

Стандартизований підхід більше покладається на аналіз та методи тривалості оцінки ризику. Інший підхід передбачає гнучку систему управління процентним ризиком у банку, засновану на використанні внутрішньобанківських моделей оцінки процентного ризику.

Найпоширенішим з них є аналіз VaR. Система управління процентним

ризиком банку в США виділяє 4 ключових елементів: управлінський нагляд, політика процентної ставки та її обмеження, оцінка ризику та звітність, аудит та внутрішній контроль. Характерно, що поряд з виділенням традиційних етапів управління процентним ризиком формуються 4 «стовпи», в основі яких лежить як нагляд за системою управління процентним ризиком з боку наглядових органів, так і робота самого банку над питанням управління процентним ризиком. Передбачається залучення третьої незалежної сторони, яка б могла оцінити якість управління процентним ризиком у банківській установі [8, 38].

Після проведених досліджень можна зробити висновок, що в США, на відміну від європейських країн, не виділяються загальноприйняті методи управління процентним ризиком банку. Проте, на нашу думку, у цій країні існує певна методологічна система оцінки процентного ризику банку. Методи вимірювання зазвичай поділяють на дві ключові групи: короткострокові та довгострокові. Короткострокові методи вимірювання повинні кількісно визначити потенційне зменшення доходу, яке може статися в результаті зміни процентних ставок протягом періоду від 12 до 24 місяців. Загальні методи включають оцінку прогалин (або аналіз прогалин) і звіти про аналіз EaR. На довгостроковій основі найбільш використовуваним методом є економічна вартість капіталу (EVE), тоді як довгострокове моделювання чистого прибутку (до п'яти років) менш поширене [3, 87].

Характеристика сучасних методів управління процентним ризиком Maturity Gap Analysis (MGA) – це метод управління процентним сальдо. Об'єктом управління є баланс активів і пасивів з фіксованою нормою, розділених за періодами. Угоди з плаваючими ставками до розрахунку не приймаються. До недоліків цього методу можна віднести використання єдиної ставки для всіх термінів, неврахування непаралелізму в зміні ставок, неврахування угод з плаваючою процентною ставкою як джерел ризику.

Elasticity Gap Analysis (EGA) – також є методом управління процентним сальдо. На відміну від MGA, передбачає використання угод з плаваючими ставками, для яких зроблені припущення про залежність ставок на основі

парної лінійної регресії. Також передбачено облік планових операцій, однак, як і в попередньому методі, не враховується непаралелізм у зсуві курсів. Цей метод також характеризується низькою практичною цінністю і недостатньою надійністю.

Наступний метод – аналіз EaR. Ризик зміни короткострокових відсоткових ставок вимірюється на основі попередньо сформованого річного прогнозу прибутку банківської установи, який може включати динамічний прогноз ринкових ставок, зростання доходів, зміни в балансі та зміни в обсяги різних видів ресурсів. Оскільки процентний ризик є мірою можливих втрат від зміни процентних ставок, модель представляє два миттєві паралельні «поштовхи» в базовому наборі ставок, а потім перераховує очікуваний прибуток. Ризик відсоткової ставки - це найбільша негативна зміна між базовим прогнозом прибутку та результатом одного з "шокових" сценаріїв. Кількісний ризик зазвичай виражається у вигляді процентної зміни базового доходу [3, 88].

Наступним методом є довгостроковий метод оцінки процентного ризику на основі поняття економічної вартості капіталу (EVE). Застосування цієї методології вимагає повного балансу поточної економічної вартості. Його будують шляхом прогнозування грошових потоків усіх активів і зобов'язань і застосування набору ставок дисконтування для визначення теперішньої вартості. Економічна вартість капіталу (EVE) - це різниця між поточною вартістю активів і зобов'язань. Як і в аналізі EaR, два шоки відсоткової ставки застосовуються до базового набору ставок, і всі значення в балансі перераховуються. Відсотковий ризик - це найбільша негативна зміна вартості між базовим і результатом одного з шокових сценаріїв. Зазвичай вона вказується як відсоткова зміна базової вартості капіталу [41, 890].

Серед методів оцінки процентного ризику банку, як в американському, так і в європейському підходах, окремо використовується такий вид моделювання, як імітаційний метод. Вона полягає в дослідженні альтернативних сценаріїв змін процентних ставок з часом та аналізі того, як такі зміни вплинуть на процентний дохід, економічну вартість банку, ROA,

ROE тощо. Модель включає зв'язки між активами, зобов'язаннями, цінovими показниками, витратами та ін. змінні, які пов'язані з діяльністю банківської установи. За результатами застосування цього методу створюються динамічні сценарії майбутнього стану. Основні типи досліджуваних сценаріїв: переоцінка ресурсів, що змінюють свою вартість через зміну процентних ставок; фактичні зміни процентних ставок; альтернативні дії управління у відповідь на той чи інший сценарій, який отриманий раніше; зміни кривої дохідності; модель поведінки активів і пасивів тощо.

Різні методи аналізу процентного ризику можуть дати різні результати. Керівництво банку повинно визначити методи, результати застосування яких будуть враховуватися при прийнятті рішень. Банки повинні розробити відповідні процедури, які дозволять підтримувати процентний ризик у цих межах. Це при розробці політики управління процентним ризиком комерційного банку дозволить не тільки знизити ризик, а й підвищити ефективність діяльності українських банків [41, 891].

Вивчення зарубіжного досвіду управління банківським процентним ризиком є цінним джерелом для вдосконалення аналогічних вітчизняних систем, особливо з огляду на підвищену ризикованість банківської діяльності в Україні. Українським банкам доцільно активно впроваджувати такі методи, як EaR та EVE-аналіз – метод моделювання, який дозволить якісно оцінити вплив процентного ризику на важливі для банку показники діяльності. З боку регуляторних органів важливо запровадити більш жорсткий нагляд за: діями топ-менеджменту банку, служби внутрішнього аудиту, ефективністю процентної політики. Проте кожен банк повинен вибрати для себе оптимальну структуру управління процентним ризиком, комбінуючи запропоновані методи різноманітними зручними та ефективними для нього способами.

Висновок до 3 розділу

Процентна ставка є одним із інструментів, який охоплює практичну сторону реалізації інтересів банку як кредитора з одного боку, і банку як позичальника з іншого. Це зумовлює необхідність формування процентної політики банків з урахуванням її складових, методів ціноутворення за активними та пасивними операціями, управління процентним ризиком.

Основна причина, яка визначає ймовірність збитків банків через коливання процентної ставки, пов'язана з дисбалансом зміни доходів від активів з відповідними змінами витрат, які пов'язані із залученням ресурсів для кредитних операцій. Цьому сприяють такі чинники, як неврахування в кредитному договорі можливих змін процентних ставок, встановлення єдиного відсотка протягом усього терміну банківського кредиту, неправильне визначення ціни за кредит та відсутність альтернативних підходів до формування ціни кредиту та успішних систем оцінки процентного ризику. Ризик процентної ставки – це фактичний або потенційний ризик для доходу або капіталу, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів і пасивів. На сучасному банківському ринку стратегія управління процентним ризиком є важливим завданням спеціальних банківських комітетів – Комітету з управління активами та пасивами, основною метою якого є захист прибутку банку від негативного впливу різких коливань процентної ставки.

Управління процентним ризиком передбачає використання різноманітних методів і дій, спрямованих на зниження ризику втрати прибутку внаслідок зміни процентних ставок: управління ліквідністю банку; встановлення ліміту розриву в частині активних і пасивних операцій банку; передача процентного ризику іншій стороні шляхом купівлі та продажу похідних фінансових інструментів (ф'ючерси, свопи, опціони); трансфертне ціноутворення, яке полягає у визначенні трансфертної ціни для кожного рахунку, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів, на момент його відкриття.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

Процентна політика на макроекономічному рівні – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення прибутковості банківської системи та забезпечення оптимальних темпів економічного розвитку на основі ефективного використання банківського процента. На макрорівні процентну політику формує та реалізує центральний банк, процентна політика якого визначається цілями та завданнями грошово-кредитної політики держави, яка, у свою чергу, визначається процесами, що відбуваються в економіці. І цілі, які ставляться на окремих етапах її розвитку. Як правило, процентна політика складається з двох основних елементів: ключової процентної ставки грошово-кредитної політики (облікової ставки) і коридору процентної ставки для операцій постійного доступу (позики центрального банку овернайт і депозитні сертифікати на цей термін).

Операційною метою монетарної політики Національного банку є підтримання міжбанківських ставок гривні на рівні, близькому до ключової ставки, у межах коридору процентних ставок за інструментами постійного доступу. Індикатором рівня гривневих міжбанківських процентних ставок для цілей процентної політики є Український індекс міжбанківських ставок за кредитами овернайт і депозитами в національній валюті (УІВВ). Змінюючи ключову процентну ставку грошово-кредитної політики, Національний банк впливає на короткострокові процентні ставки на міжбанківському грошовому ринку, які, у свою чергу, перетворюються на зміну процентних ставок за іншими фінансовими активами (зокрема, державними цінними паперами) та зміни в банківських процентних ставках за кредитами та депозитами. Ці ставки безпосередньо впливають на споживання та інвестиційні рішення домогосподарств і підприємств, а отже, на інфляцію.

Процентна політика банку тісно пов'язана з наявністю у нього двосторонніх кредитних відносин з суб'єктами господарювання, оскільки банк, з одного боку, виступає як позичальник, коли залучає тимчасово вільні кошти на банківські рахунки, а з іншого боку, як кредитор, коли він розміщує вільні кошти у своїх фондах за кредитними операціями. Процентну політику банку слід розглядати у двох аспектах: на депозитному ринку та на кредитному ринку. Процентна політика банківських установ спрямована на максимізацію чистого процентного доходу від банківських операцій, страхування кредитних ризиків та управління ліквідністю балансу банку.

До основних факторів, що визначають розмір відсотків за депозитними операціями, належать: термін, на який залучаються кошти, стан попиту на кредит, рівень ставки податку на прибуток банку, рівень інфляції, обсяг залучених коштів, облікова ставка центрального банку, валюта депозиту тощо.

Сутність кредитного процента можна сформулювати як плату, яку стягує банк з позичальника за користування кредитом. Позичковий відсоток не є обов'язковим атрибутом кредиту, але без нього він не функціонує. Відсотки за кредит - це ціна позиченого капіталу.

Процентна політика комерційного банку є основою стратегії мінімізації ризиків у діяльності банку. В основі лежить стратегія банку, яка спрямована на збільшення капіталу або збільшення доходу.

Регулювання процентних ставок — одна з форм державного регулювання, за допомогою якої держава через центральний банк (чи інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, контролює рівень ділової активності та стримує інфляційні процеси.

Демонополізація банківської системи та децентралізація сприяли розвитку банківської конкуренції та створенню фінансових ринків. Банки почали самостійно визначати рівень процентних ставок, враховуючи вплив низки факторів: співвідношення попиту та пропозиції на фінансових ринках, державне регулювання рівня процентних ставок, темпи інфляції, загальний рівень економічної рентабельності, конкуренція в банківському секторі,

прибутковість банку, термін і розмір позик (залучених) коштів, ступінь ризику даної операції, платоспроможність клієнта, її характер, вид кредиту, тип банку, його розмір.

Проаналізовано, що кількість банківських установ з кожним роком скорочується: так за період 2018-2022 років комерційні банки скоротилися з 77 одиниць до 67, а за останній рік на 4 одиниці. Банки з іноземним капіталом також скорочуються: з 37 одиниць у 2018 році до 30 у 2022 році (-7 одиниць).

Активи банківської системи за досліджувані нами 5 років зросли на 993889 млн. грн., загальні активи виросли на 806269 млн. грн.

На сучасному банківському ринку стратегія управління процентним ризиком є важливим завданням спеціальних банківських комітетів – Комітету з управління активами та пасивами, основною метою якого є захист прибутку банку від негативного впливу різких коливань процентної ставки.

Управління процентним ризиком передбачає використання різноманітних методів і дій, спрямованих на зниження ризику втрати прибутку внаслідок зміни процентних ставок: управління ліквідністю банку; встановлення ліміту розриву в частині активних і пасивних операцій банку; передача процентного ризику іншій стороні шляхом купівлі та продажу похідних фінансових інструментів (ф'ючерси, свопи, опціони); трансфертне ціноутворення, яке полягає у визначенні трансфертної ціни для кожного рахунку, пов'язаного з рухом фінансових ресурсів, на момент його відкриття.

Серед методів оцінки процентного ризику банку, як в європейському, так і в американському підходах, окремо використовується такий вид моделювання, як імітаційний метод, який полягає у дослідженні альтернативних сценаріїв зміни процентних ставок протягом час та аналіз того, як такі зміни вплинуть на процентний дохід, економічну вартість банку, ROA, ROE тощо. Модель включає зв'язки між активами, пасивами, ціновими показниками, витратами та іншими змінними, пов'язаними з діяльністю банківської установи. За результатами застосування цього методу створюються динамічні сценарії майбутнього стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121 – III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 №679-XIV зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Алескерова Ю.В. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип.27. С.87 – 92.
4. Бучко І. Є. Сучасні методи управління процентним ризиком. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2020. Вип. 45. С. 107 – 110.
5. Васюренко О. Процентна ставка як чинник особистих заощаджень. *Фінанси України*. 2023. №8. С.109 – 115.
6. Вдовенко Л.О. Кредитні ризики в системі банківського кредитування. *Економічний часопис–XXI*. 2018. №3-4. С.79 – 82.
7. Вдовенко Л.О. Рефінансування як механізм підтримки стабільності банківської системи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент. Актуальні питання науки і практики*. 2020. №2. С.7 – 17.
8. Вдовенко Л.О. Тенденції розвитку банківської системи в контексті впливу фінансової кризи. *Modern Economics*. 2018. №8. С.37 – 45.
9. Вдовенко Л.О. Депозитна політика банку як основа забезпечення стійкості й надійності ресурсної бази. *Інфраструктура ринку*. 2019. №27. С.278 – 283.
10. Вдовенко Л.О. Кредитна політика системно важливих банків в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №11(39). С.73 – 83.
11. Волкова Н.І. Модель оцінювання ризику кредитного портфеля банку.

Економіка і регіон. 2019. №1(50). С.11 – 17.

12. Грушко В.І. Оптимізація структури кредитного портфеля комерційного банку. *Вісник НБУ*. №2. 2014. С. 28 – 32.

13. Гунько Д. В. Формування процентної політики комерційного банку. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Науково-теоретичний журнал*. 2021. Том XI. №1. – Режим доступу: <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/viewFile/2190/2175>

14. Десятнюк О. Теоретико-методологічні засади формування трансфертного ціноутворення на мікрорівні в умовах вітчизняної економіки. *Економіст*. 2020. № 1. С. 45 – 48.

15. Дзюблюк О. Перспективи оптимізації процентної політики комерційних банків в Україні. *Вісник ТАНГ*. 2019. № 4. С. 35 – 43.

16. Дробязко А.О. Посилення ролі банків з участю держави в капіталі у забезпеченні розвитку реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2019. №2. С.43 – 58.

17. Жигилій О. О. Роль та значення процентної політики в забезпеченні ефективного функціонування банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. 2021. № 2(11). С. 4 – 11.

18. Жмурко І.В. Основні напрями підвищення ефективності банківського кредитування в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2020. Випуск 15. С.519 – 525.

19. Костюк З. Р. Особливості формування кредитної політики банку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. Вип. 22.13. С. 198 – 203.

20. Кравченко М. Механізм трансфертного ціноутворення в банку. *Вісник Національного банку України*. 2019. № 5. С. 42 – 49.

21. Кухарук Н. С. Сутність та призначення процентної політики банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. 2021. № 1(10). С. 29 – 38.

22. Лепушинський В. Визначальні чинники формування відсоткової

ставки за кредитом на макрорівні. *Вісник національного банку України*. Київ. 2022. № 11 (201). С. 12 – 16.

23. Любар О.О. Кредитна політика банків: види та моделі. *Вісник університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 3(9). С. 183 – 185.

24. Малахова О. Л. Базові аспекти формування та реалізації банками процентної політики. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*. 2019. Том 21. №1. С. 45 – 52.

25. Малік М.Й., Вдовенко Л.О. Монетарні інструменти стимулювання кредитної активності комерційних банків. *Економіка АПК*. 2018. №11. С.61 – 67.

26. Маринюк Л.В. Удосконалення процентної політики банку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. журнал*. 2020. Вип.11. Т.1. С. 120 – 126.

27. Музичка О. М. Організаційно-економічні засади формування процентної політики банку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2019. Випуск 1 (42). С. 127 – 130.

28. Мушнікова С. А. Теоретичні аспекти формування відсоткових ставок банків в сучасних економічних умовах. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. №1. С. 177 – 186.

29. Остропольська Є. В. Формування ефективної процентної політики вітчизняних банків: практичний досвід її реалізації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. Вип. 51. С. 155 – 160.

30. Остропольська Є. В. Роль та значення процентної політики банку в забезпеченні ефективного функціонування банківської сфери України. *Ефективна економіка*. 2021. №9. С.45 – 48.

31. Павленко Л. Д. Елементи системи ціноутворення на банківські продукти та їх характеристика. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2021. № 3 (12). С. 189 – 192.

32. Польова О. Л. Сучасні тенденції на ринку банківських послуг в Україні. *Економіка і держава*. 2020. С.22 – 27.

33. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти. *Вісник Національного банку України*. 2020. № 9. С. 36 – 40.

34. Примак Ю. Р. Вдосконалення аналізу процентного ризику банку: метод дюрації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 56 – 61.

35. Примостка Л. Сукупний ризик банку: методика оцінки на основі нормативно-індексної моделі. *Вісник Національного банку України: Науково-практичний журнал*. 2020. №5. С. 34 – 38.

36. Руда О.Л. Кредит як підгрунття взаємовідносин підприємств та комерційних банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №9. С. 22 – 25.

37. Руцишин Н.М. Фінансові ресурси банків та особливості їх формування в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту*. 2019. Вип. 30. С. 263 – 279.

38. Рябко К. В. Вибір оптимального методу трансфертного ціноутворення як інструмент підвищення ефективності діяльності банку. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. С. 28 – 32.

39. Савченко Т. Г. Трансфертне ціноутворення в системі ризик-менеджменту банку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць*. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми. 2019. Вип. 24. С. 157 – 169.

40. Савченко Т. Г. Методологічні та методичні аспекти трансфертного ціноутворення у банківських установах. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 5. С. 5 – 39.

41. Салькова І.Ю. Основи забезпечення фінансової безпеки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2019. Вип.20. С.889 – 893.

42. Сеньковська О.С. Вдосконалення ефективності кредитної політики комерційного банку в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021.

Вип. 24.6. С.275 – 279.

43. Сердюк Л. В. Ефективність процентної політики Національного банку України. *«Молодий вчений»*. 2019. №1. С. 69 – 73.

44. Сомик А. В. Правила та тенденції реалізації сучасної процентної політики центральних банків. *Ефективна економіка*. 2019. №10. С. 1 – 5.

45. Юрій Е.О. Діяльність системних банків України в кризових умовах. *Молодий вчений*. № 3 (43). 2017. С.894 – 896.

46. Юрків М. Т. Управління проблемними кредитами банків в Україні: сучасні законодавчі аспекти. *Інноваційна економіка*. 2019. № 11. С.184 – 188.

47. Шаринська О. Облікова політика як інструмент грошово-кредитного регулювання цінової стабільності. *Вісник Української академії банківської справи*. 2020. №1. С. 13 – 21.

48. Щербань Р. Є. Формування процентної політики банків у процесі екологічного кредитування корпорацій. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2020. №1. С. 179 – 181.

49. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua>

50. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://www.bank.gov.ua>